

Napút-füzetek

106.

Kállay Kotász Zoltán

H

(hét tételben)

I. A Könyv, Amely Nem Engedte Magát Ellopni

Valaki szólt Valakinek, az utóbbi továbbadta a hírt, az megint, és így tovább riadóláncszerűen, a megjelenés reggelén már mindenki tudta, hogy kiszállították a boltokba, és megvásárolható a készlet erejéig. Két nap alatt fogyott el, egy második példány beszerzésének halvány reményében harmadnap családilag felkerekedtünk, elsétáltunk a Jakobinusok terére, a Krúdy Gyula Könyvesboltba – a szakállas eladó megdöbbenésünkre leemelt egyetlen árva utolsó darabot a polcról. Otthon derült ki, hogy selejtes, néhány oldala hófehér, üres, visszavinni és reklamálni azonban eszünkbe sem jutott, fénymásolóval a főpéldányból kimásoltuk a megfelelő felületeket, és beragasztottuk a másikba a hiányok helyére. Gorbacsov elvtársat választották az SZKP főtitkárává, és nem sejtette még senki, hogy a foltos fejű orosz peresztrojka és glasznosztj címkéjű Pandora-szelencével a zsebében világforgatásra készül. 1985-öt írtunk.

Négy-öt oldallal haladtam eleinte a többiek – nővérem, édesanyám – előtt, lévén hogy én kezdtem el elsőként olvasni; rutinos szimulánsként lógtam az iskolából, és megtehettem, hogy egész nap otthon heverésszek. Kézből kézbe adtuk aztán egymásnak délutánonként nővéremmel az első kötetet, harmadnapon édesanyám is nekiiramodott a másodpéldánnyal, de az előnyöm mégis nőttön-nőtt, tizen-huszon oldalakra, majd több százra dagadt, és amikor a többiek hűledzve néztek össze egy-egy rész után, a jól értesültek fölényével ennyit mondtam csak: „Ó, az semmi... Majd ami utána jön!”

Az elképedés és izgalom a második kötet utolsó lapjának utolsó betűje után is kitarzott, és arra sarkallt, hogy másokat is hozzásegítsek az élményhez. Elsőként osztálytársamnak, P. B.-nek adtam kölcsön a könyvet, aki tanév közben jött át hozzánk egy másik gimnáziumból, és ő olvasás után rögtön továbbadta az édesanyjának. A köteteket kis csúszással visszakaptam, pedig mikor P. B.-t korábban meglátogattam otthonában, és a szobájában a földön széthányt különféle használati tárgyakon, ruhákon, evőeszközökön, tanszereken és német szexlapokon átgázolva közlekedhettem csak ide-oda, kétségeim támadtak. A látottak hatására el is neveztem magamban osztálytársamat Pébé Gáznak, ám a kötetek probléma- és sérülésmentesen visszaérkeztek hozzám, én pedig csorbítatlan bizalommal ismét kölcsönadtam őket, T. G.-nek. T. G. ifjú reménységként a Honvédben atletizált, és épp akkoriban az egyik edzés után haverjaival feszültséglevezetésként a budai hegyekben köveket hajigálva véletlenül fejbe dobott valakit, bevitték a rendőrségre, de a köteteket két hét múlva visszahozta, mondván, „ilyen érdekeset még nem olvastam”. A szép eredménnyel felbuzdulva újra útra bocsátottam a lámpást, ezúttal lánynak, H. T.-nek, nővérem barátnőjének adtam kölcsön, akinél még néhány egyéb könyv, művészeti album is parkolt nővérem nyomtatott készleteiből, vagyis akkor azt hittük, hogy parkol, ám kivétel nélkül mind ott ragadtak, azaz mégsem, mert egyetlen kivétel akadt, a könyv, amely nem engedte magát eltulajdonítani, hanem hagyományaihoz hűen hazanavigált.

A sor még hosszan folytatódott B. J. falfúró, később úszómester és filozófus, S. P. életművész, a Népszabadság későbbi munkatársa, H. G. vízóra-leolvasó, később premontrei szerzetes, H. Zs. matematikus, későbbi és korábbi alkoholista, K. G. sztárcsemete, későbbi gondozónő, M. T. amatőr színész és

donhuán, későbbi családapa és politikus, D. P. bevándorló és zenész, későbbi kivándorló, mind megismerkedett a regénnyel. Időre, méghozzá mindannyian szinte pontosan a megbeszélés tárgyát csak szőrmentén képező visszaadási határidőre meghozták, és ami tornyozta a csudát, a két könyvtest ezek után is egyben maradt, nem tört el a gerincénél, nem esett szét, nem szakadozott salátásra, nem gyűrődött rongyosra! A kézről kézre járkálásból adódó haszná-lódás apró nyomaitól eltekintve kiváló erőnléti állapotnak örvendtek!

Utoljára, már a kilencvenes évek elején, H. Z.-nek, az ismert kritikusknak, korábbi könyvtárosnak és jövőbeni biciklis futárnak, továbbá még jövőbenibb buckalakónak adtam kölcsön, több menetben, mert idővel H. Z.-nek valóság-gal mániájává lett a regény, és különféle élethelyzetekben konokul magához rendelte, hogy eligazítást nyújtson számára. Természetesen H. Z. minden alka-lommal visszaszolgáltatta a könyvet, és elmesélte, hogy beszélgetései során, amelyet eltérő szociális rétegekből kikerülő, és így együttesen kvázi társadalmi keresztmetszetként értékelhető ismerőseivel a Könyvről folytat, sokan elmond-ták, igen-igen, szeretnék volna elolvasni, hiszen tudják, hogy illik ismerni, be-csületesen neki is durálták magukat, nekigyürköztek, de elakadtak, beletört a bicskájuk. Sej, haj, beletörött... Ekkor fogalmazódott meg bennem a kérdés, amely ott lappangott a tudatom mélyén, határozott alakot nem nyerő, gyanúval fertőzött masszaként ott nyugtalanított már évek óta:

Vajon hányan olvasták, azok közül, akiknek kölcsönadtam, Hamvas Béla *Karneválját*?

És kezében kutyaharapásnyi szorossággal ott lihegett a következő kér-dés: miért adták vissza? Mitől érezte úgy, hogy vissza kell adnia, aki talán el se olvasta? Pusztán a híre miatt? Vagy se a tartalom, se a hír nem számít, elég a tekintélyes, vaskos tárgyi megjelenés, a tömeg és a borítófedél sárgáján a vészjelzőszíneként is érzékelhető vörös címfelirat? Vagy földön kúszó magyará-zataim helyett inkább misztikára kellene gyanakodnom?

– Aki egyszer elolvasta, kíváncsi lesz rá másodszor is – jegyezte meg K. R. pszichológus, és eljött az idő, amikor úgy éreztem magam is, hogy újra kell olvasnom a művet.

Beraktam tehát a pakkomba, mert hosszú útra indultam. A pályaudvaron ültem már, előrelátó utasként idejekorán a helyszínen várakozva, elővettem az első kötetet, lapozgattam, szagolgattam, olvasni kezdtem, letettem... Pálya-udvaron érdemes nézelődni, sokféle különös embert láthatunk az igyekvés arc- és habitusfeltáró meztelenségében, az alkalmi fellépőket figyelve eszembe jutottak a regény alkalmi és tartós fellépői, felütöttem megint a könyvet, ezút-tal találomra, beleolvastam, majd ismét félretettem... Piros cipős nő gurulós bőröndöt húzva a vonat után szalad, de közben telefonon értekezik, mintha utasításokat adna, amott a háttérben pocakos férfi lassúnál is lassabb mozdu-lattal műanyag poharat emel a szájához, másik kezét a hasa közepén pihenteti, mintha két kezével kijelölné a fogyasztási útvonalat, még mindig emel, most megérkezik az ibrik a szájához, közben a peremén, mint fedezéken át mozdu-latlan arccal és gátlástalan, kíváncsi szemmel a távolba fürkészh. Követem a te-kintetét, nagyobb társaság érkezik az ellenőrző kapun át, hegymászó botokkal, látcsövekkel, hátizsákokkal és gyerekekkel bőségesen felszerelve, csattogó szandállal a lábukon, vidáman, hm, ők mintha a regényben is szerepelnének,

kézbe veszem újra a szövegkönyvet, keresni kezdek, keresgélek, de mást találok, másokról, egy nemkülönben érdekes részt, ahol...

Felpillantok a könyvből, a férfi még mindig a szájánál parkoltatja a poharat. Nekem is kellene valami innivaló, tör rám a felismerés, erről nem gondoskodom, azt hittem, hogy minden szükségeset csomagoltam, de lám, most kiderül, hogy felkészületlen vagyok, ugyanúgy, ahogy a nő a regényben, hogy is hívják, na... Na... Szóval innivaló.

Egyetlen vegyesbolt tart nyitva a pályaudvar szélén, egyetlen kínai eladóval, vevő viszont ezeregy, felkészületlenségükre ébredve most intézik a pótbeszerezést. Pakkostul bemennem a négy-öt négyzetméteres és topogó emberektől zsúfolt zárt térbe reménytelen, leteszem fekete táskámat a bejárat mellé, tetejébe a sárga könyvet, csak fél percre ugrok be úgy is, és az üvegfalon keresztül szemmel tarthatom közben a holmimat, gondolom, de azért hátul meglegbben a félgondolat bennem: „no, most majd levizsgálják őkelme, vajon tényleg nem lehet ellopni?”

Megveszem az ásványvizet, másfél litert, szénsavasat, mert buborékmentes nincs, lépek ki a boltból, és megállok villámsújtottan. Nem akarom hinni, amit látok. Húlt helye az Ellophatatlannak. Sehol sincs. Volt, nincs.

– Csak odébb raktam a csomagját, mert útban volt – mondja a férfi, a biztonsági őr, odalép hozzám, és kezembe nyomja a táskát és a könyvet.

II. A Rajongó

A kilencvenes évek első felét tapodtuk, amikor ismerősöm, aki Jurogyivijnek (azaz bolondnak, Krisztus szent eszelős igazmondójának) kezdte akkoriban nevezni és érezni magát, szolt, hogy az ELTE filozófia tanszékén Hamvas-szeminárium fut, látogassunk el, hallgassunk bele.

Így tettünk. A Pesti Barnabás utcai épület egyik félhomályos folyosójának legvégén, aprócska szobában folytak az előadások, de már első alkalommal odafelé menet az épületben felfigyeltem a cédulákra. A stencilek a Hamvas Kör rendezvényeit harangozták az arra ógyelgőknek, és ahogy később megtudtam, Szilágyi doktor, a szeminárium vezetője mint a Kör alapítója és motorja tette lehetővé a kiragasztásukat. Szilágyi, ne szépítsük a dolgot, szerelmes volt Hamvas Bélába. Szerelmen a legmagasabb hófokú rajongást és idealizálást értem – önzetlen és jótékony formában, hiszen nem akarta ő kisajátítani magának Hamvast, éppen ellenkezőleg, az volt a célja, hogy mások is szeressék és... kövessék.

Az előadásokon – emlékeim szerint – éppen ez a „követés” bukkott felszínre állandó, megkerülhetetlen, bár többé-kevésbé kimondatlan és egyértelműen megoldhatatlan jelleggel. Hamvas szerint a gondolatokat realizálni kell, vagyis valóra váltani a megélt mindennapokban. Éberség, alapállás, realizálás – ezen hamvasi kulcsfogalmak körül pergett a szó, és mi ott ültünk a folyosóvégi kis szobában, néha hárman-négyen, néha nyolcan-tízen (érzésem szerint mindig attól függően, hogy kinek sikerült aznap a permanens depressziójából kiszakadva lábba vergődnie és eljutnia idáig), de nem voltak gondolataink, önálló gondolatok semmiképpen sem, nem volt mit realizálni, a hamvasi felszólítás ott lógott, lifeggett kezelhetetlenül a levegőben, és mi jobb híján elemeztük Hamvast.

Vagyis a többiek, mert az igazmondó szent eszelős hallgatott, és hallgattam én is. H. Z. könyvtáros, jövőbeni kritikus és biciklis futár, még jövőbenibb buckalakó, aki csatlakozott hozzánk, azért beleszolt, mert ő már olyasfajta volt akkoriban is, aki észrevételez.

Szilágyi, szegény jótét lélek, azt híván, hogy hallgatásom bölcsességet vagy felkészültséget takar, idővel élénken érdeklődni kezdett, mi lesz a dolgozatom tárgya, címe. Dolgozat?

- Igen, a vizsgadolgozat – így a doktor.
- Nem vagyok hallgató, csak úgy bejöttem az utcáról, mert érdekel a téma – lepleztem le magam kényszeresen mosolyogva.
- Az nem probléma, vizsgáljon csak le. Válasszon témát!

Semmi kedvem nem volt Hamvasból vizsgázni, ezt azonban nem mertem kimondani, mert bár éreztem, hogy hamvasian (karneválián) abszurd cselekedettől tartóztatom meg magam, a kinyilvánítását adott közegben ünneprontónak véltem.

- Nincs indexem, nem is készültem számonkérésre – hivatkoztam tovább formalistán.
- Nem érdekes – győzködött a doktor hasonló makacssággal. – Én szépen felírom magamnak a noteszembe a jegyet, és ha lesz indexe, utólag bejegyzem.
- Utólag?

– Persze. Jelentkezik, gondolom, filozófiára, felvesszük, és lesz indexe! Az érdemjegyét majd utólag beírom, nem fogom elfelejteni!

Sorsom így elrendeződván, többé nem mertem Szilágyi elé kerülni, az előadásait, a Hamvas Kört, de még az épületet is széles ívben elkerültem. Sosem volt és sosem lesz indexemet nem fenyegeti a veszély, hogy régmúlt idők nem feledett érdemjegyei utólag belepotyogjanak.

Hosszú idő telt el azóta, Szilágyi Imre doktor úr elhunyt, és most, nemrég tudtam csak meg, hogy a rajongót – aki hasonszőrű hamvasistákat „sorozott” volna minél számosabban az egyetemre – a Hamvas iránti közismert vonzalma akadályozta meg a docensségen túli, magasabb előmenetelben.

III. Tutu bácsi és az ágyneműtartó

Tutu bácsi ismerte a rendszert, a rendszer ismerte őt, és ez okot adott mindkét fél részéről a bizalmatlanságra és óvintézkedésekre. A rendszer volt az óvatosabb, az lépett elsőként, főhősünket kipenderítette a munkahelyéről, B-listázta, politikailag megbízhatatlannak bélyegezte, elérve ezzel, hogy légtüres térbe kerüljön, a szerkesztőségek és előadótermek bezáruljanak előtte, s a gondolataival – a Gondolattal, ezzel a mindennél veszedelmesebb szellemi miázmával – ne bomlaszthasson tovább. A gépezet itt leállt, adott csillagállás alatt feleslegesnek ítéltetett Tutu likvidálása.

Tutu bácsi nagyon szeretett élni, bár az ő fogalmai szerint életnek csak a minőségi létezés volt tekinthető. Olyan út, ahol az önművelés szabadsága és az önvizsgálat kötelezővénye nem öncél, egyéni üdvterv, hanem az egyetemes emberi közösség jobbitását célzó munka. Ennek alapján ő is meghozta a tőle telhető intézkedéseket.

A regényt, amelyet három évtizede a fejében forgatott, és amelynek megírásáról nemcsak nem bírt lemondani, hanem éppen most, Rákosi Mátyás uralkodása alatt látta elérkezettnek az időt a kidolgozására, a megfelelő, cenzorkezek által hagyományosan legsűrűbben látogatott helyen, vagyis az első oldalak tájékán telepakolta idegesítő halandzsával. Évezredek múlnak, császárságok jönnek-mennek, de az nem változik, hogy a mindenkori hatalom a félcédulás bolondot tartja a legkevésbé veszélyes társadalmi elemnek. Írónk tehát írt a regényébe néhány oldalnyi félcédulát (ügyelve arra, hogy ha jön utókor, a „halandzsából” is némi klasszikus műveltséggel csillogó szellemességet mazsolázhasson), aztán amikor három év múlva elkészült a művel, szépen elsüllyesztette a többi irománya mellé, az ágyneműtartóba. Az ágyneműtartóba? Bizony. Nem keresett titkos rekeszt, álcázott fiókocskát, rejtkezugot, mert tudta, hogy aki rejtegetni próbál, óhatatlanul lebukik. Aki viszont nem próbálkozik semmivel, megúszhatja. Az ágyneműtartó, ez a tért ölelő szerénytelen bútordarab éveken át altatta a kéziratokat, hogy ha kíváncsi állambiztonsági kezek érkeznek, turkálnak, és az irkák napvilágra ébrednek, gazdájuk karjait tárhassa: Eszem ágában sem volt eldugni semmit. Ide teszek mindent, amire nincs szükség elől, mert ez a legnagyobb bendő a lakásban.

A halandzsa az ágyneműtartó után csak a második biztonsági öv volt.

Harmadiknak fölfogható lett volna a vélekedés, amely Bélát – családi és baráti körben gyerekkora óta mindenkinek csak Tutu – amolyan bolondos, Don Quijote-i figurának könyvelte el, és amely különös módon még a harmincas évekre datálódott vissza, Németh László Hamvasról írt kritikáig. Németh az írásában elemző megjegyzései mellett éppen azt hánytorgatja fel, hogy Hamvas zuglapokba számúzik, hóbortos bolondként kóvályogtatják, miközben jobb sorsra lenne érdemes – de ez természetesen visszafelé sült el, a leírt szavak címkeként ragadtak Hamvasra. Később, a háború után mások, például Szentkuthy Miklós ráerősítettek a skatulyára, de ez már nem osztott-szorzott, mert Hamvas rövidesen pályán kívülre került. Persze nem a bolondériája miatt, hacsak nem olyan értelemben, ahogy az udvari bolondok esetében: gátlástalanul és pontosan megnevezve kimondott mindent. A kollektív mellébeszélés sablonjaihoz ragaszkodó hatalom és a túlélésre játszó értelmiségi sleppje

számára ez elviselhetetlen és megbocsáthatatlan volt, Hamvasba tehát belefojtották a szót. (Nos, úgy látszik, mégis változott idővel a császári udvarok tűrőképessége.)

Művei csak szűk két évtizeddel a halála után kezdtek előszivárogni az ágy-neműtartóból, akkor viszont katartikus erővel. A nyomdafesték végre elvitte a gondolatait oda, ahova talán nem is remélte: az olvasókhoz.

A mára már elsődleges információs forrásnak tekinthető wikipédia mint internetes felület és mint közösségi, szabadon – azaz bárki által – szerkeszthető enciklopédia híven, visszakereshetően őrzi a rajongás egyébként folyamatosan kigyomlált nyomait, azt, hogy hányan és miképp formálták a Hamvasról szóló részt, sokszor szinte kényszeresen beleírva a szócikkbe saját olvasói élményeiket. Ez Hamvas Béla személyes hatásának, megszólítóerejének, nem pedig irodalmi jelentőségének köszönhető, mert senki más, nagyra értékelt, akár kultikus magyar alkotónál – említhetjük Németh Lászlót, Márai Sándort, Szentkuthy Miklóst vagy József Attilát – nem tapasztalható hasonló.

Ahogy gyerekek a bölcs, mindig mosolygós nagypapához próbálnak oda-bújni, hozzádörgölözni, biztonságba helyezni magukat a közelsége által, számos olvasóban ébred ilyesfajta igény Hamvas írásaiban elmerülve, fejtegetéseitől átítatódva. „Az én Hamvasom”, hallottam már nem is egy szájból, meg „olyan, mintha hozzám beszélne, mintha nekem írt volna”. Az intim hangulat sokáig visszatartott, hogy hozzányúljak, de aztán az életrajz hiányosságait látva, mégiscsak bővítettem adatokkal és vonatkozásokkal a szócikket, végül az ágy-neműtartó szerepét se hagyva említetlen.

A szerkesztők – a wikipédiának is vannak szerkesztői, fiatalabb korosztályokhoz tartozó net-virtuóz egyének – elsöre leradírozták az életrajzból a bútordarabot, de aztán sikerült meggyőznöm őket, hogy csak a szikár valóságot írtam le, ráadásul a történet korfestő, hiszen mélyen jellemző az ötvenes évekre, az akkori, félelmek által koreografált, mai szemmel abszurdnak tűnő viszonyokra.

Ezzel azonban nincs még vége a mesének. Az írásbeli elmondás, rögzítés eltávolít minket a megtörténteiktől, mintha időszakadékat, hamis történelmi távlatot teremtene, ezért mélyen megdöbbsentem, amikor ismerősömmek, a Hölgynek elbeszélvén a fentieket, Hamvast, ágy-neműtartót, szócikket, végighallgatott, majd bólintott.

– Igen, tényleg ott voltak. Láttam a kéziratokat – mondta.

Azt hittem, rosszul hallok. Láta? Hogyan, mikor?

– A kilencvenes években Kati néni, Hamvas özvegye bejárónőt keresett, aki segít a háztartási munkákban. Így találtunk egymásra. Az ágy-neműtartó még akkor is tele volt Béla bácsi kézírataival...

– Tele... kéziratokkal – ismételttem döbbsenten.

– Igen. És még a kalapja is ott volt!

IV. Lappangó kiadványok nyomában

A legenda szerint Hamvas Bélának életében egyetlen önálló kötete jelent meg, a *Láthatatlan történet*, 1943-ban. Az egyszerűség sanyarúsága – ez esetben a teljes fegyverzetben történő szellemi megmutatkozás, a saját szerzőségű-szerkesztésű kötet egyszerűsége – a sorsdrámákon, „soha többé”-n szívesen édelgő magyar lelkek számára ismerős életmozzanat. Hamvas ezáltal is, a „közülünk valósága” által lopódott a talajt vesztett, egzisztenciálisan sarokba szorított értelmiségiek szívébe.

De nézzünk a legenda mögé!

Némi fenntartással – hiszen nem teljesen saját munka – említeni szokás a feleségével, Kemény Katalinnal közösen írt, érdekes megközelítéseket tartalmazó képzőművészeti tanulmánykötetet, a *Forradalom a művészetben*-t (megjelent a Misztótfalusi Kiadónál, 1947-ben), de a szintén Keménnyel közös *Bevezetés a modern karakterológiába* című könyvet (Nagy Károly Grafikai Műintézete, 1941) már a Hamvas-rajongók közül is csak kevesen ismerik. A számomtarthatóság elhomályosításában Hamvasék is ludasak, a könyvet „négerként”, Pál Antal egyetemi hallgató megrendelésére írták, így az érthetően az utóbbi neve alatt jelent meg.

Mi szunnyad még a tarsolyban?

Munkahelye, a Fővárosi Könyvtár 1938-ban közreadta *A világválság* című tanulmányát (ez eredetileg a könyvtár 1937-es évkönyvében jelent meg), majd Szegeden, 1941-ben látott napvilágot – szintén önálló kiadványként – a Karl Jaspers filozófiáját elemző *Szellem és egzisztencia* (M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem Filozófiai Intézetének Közleményei 1.). Hamvas mint az *Egyetemi Nyomda kis tanulmányainak* szerkesztője, 1945-ben gondoskodott saját munkájának, a *Száz könyvnek* a megjelenéséről (a sorozat első darabjaként), majd az *Index Röpirat és vitairat könyvtárban* jelent meg néhány fordítása, és saját, képzőművészeti tanulmánya, *Yantra és absztrakció. Lossonczy Tamás képei* címmel – bár ez utóbbiak néhány oldalas füzetkék, amelyek csak besorolásuk alapján tekinthetők kötetnek.

Már 8-10 kiadványnál tartunk, és ezek sorát gyarapítja Hamvas folyóiratokban közölt terjedelmesebb esszéinek – akkori gyakorlat szerint a szerző által a nyomdától privát rendelt – füzet formátumú különlenyomata. Sorra venni őket lehetetlen, és mivel a lenyomatok már akkoriban sem kerültek forgalomba, hanem az auktor keze által dedikálva a holdudvarban osztódtak szét, manapság gyakorlatilag beszerezhetetlenek.

Joggal gondolhatnánk, hogy a *Karnevál* első, 1985-ös kiadása óta nagyot fordult a világ, Hamvas életműve – halála után közel húsz évvel – közkincs-csé, kötetei beszerezhetővé váltak. Korántsem. Az egyik legjobb válogatás, az 1987-es kiadású *Hamvas Béla 33 esszéje* (szerkesztette Dül Antal) ma már antikváriumokban is csak ritkán lőhető nagyvad. Az egy évvel később közrebocsátott *Közös életrend* c. tanulmánykötet (szerk. Darabos Pál) annyira ritka, hogy könyvgyűjtők elsőre szamizdatnak szokták vélni, ha valami csuda folytán a kezükben landol, pedig a kötetet a Fővárosi Könyvtár adta ki egykori munkatársa előtt tisztelegve, és Hamvas alapvető társadalomelméleti írásait tartalmazza.

Talán ott ragadtunk a nyolcvanas évek végén? Lehet, hiszen az ezredfordulót követően a kiadás és terjesztés zaklatottsága mit sem változott.

A Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet (ő maga jót kacagna már a név hallatán is) makacs kitartással adja közre Hamvas folyóiratokban megjelent, lejárt jogvédelmű írásainak gyűjteményeit, a *Világvalság*, a *Hagyomány* és a *Poétika* vaskos kötetei (450-600 oldalasak) viszont alig jutnak olvasói kezekbe, mivel a terjesztésük megoldatlan.

Rengeteg apró fiókcég foglalkozik Hamvas-művek, de még inkább (mivel Hamvas írásainak zöme még szerzői jogvédelem alatt áll, mely felett az örökös, Dúl Antal hajlíthatatlanul őrökdi) a műveit elemző tanulmányok publikálásával. Érdekességként elég a százhalombattai városi könyvtárat említeni, amely könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő, beszerezhetetlen kötetek kiadása mellett népfőiskolai képzés keretében is igyekszik éltetni Hamvas szellemét.

Utoljára még egy vékony kötetecske – a kedvencem.

Különös kiadvány *A Jóisten uzsonnája*, amely Torontóban jelent meg, a nyomda nevének és a nyomtatás évének közlése nélkül. A címadó írás mellett többek között *A rántottleves*, *Cseresznyét szedni*, *Meditáció a hegytetőn*, *A madarak éneke*, *Az utazótáska*, *Az ágy* és *A virágszedés lélektana* szerepel benne. Mennyi apró öröm, szépség, megfigyelésre érdemes, rejtőzködő érdekesség! Könnyedén, csevegősen elmesélve, de mégis... bölcsességgel átitatva. *A Jóisten uzsonnája* az a válogatás, amelyet a legnagyobb példányszámban kellene cellulózra tenni, könyvesboltokban folyamatosan polcon tartani, és amelyet oda lehetne nyomkodni a fáradt és elpáncélosodott érdeklődésű lelkek kezébe, akik egyszer már ötletszerűen beleszaladtak Hamvasba, Hamvas valamely monolitikus gondolatkomplexumába, és visszapattantak róla. Páncélt le, füldugót ki, hallgassuk a kristálytisztá patakcsörgedezést idéző beszédet!

V. Ne bízzuk a gondolatainkat a feleségünkre

Minden rosszban van valami még rosszabb.

Nem elég, hogy megházasodsz, utána aggódhatsz, hogy feleséged, aki hű társhoz méltóan túlél, özvegyként mihez kezd a könyveiddel, kézírataiddal, hagyatékoddal. Az anyagvilágban hátrahagyott lenyomattal.

Nagyapámnak, aki szlavista, és mellékesen a filozófia doktora, a magyar, francia és német irodalom tanára volt, halála után a teljes könyvtára antikváriumban, kézirat- és levelezéscsomói a kukában puffantak, mert „a könyvek és papírok dohosak, és fogják a port”. Az ürügy mögött sandán meglapult a tényleges, bevallhatatlan motiváció, a bosszú. Nagyapám túl sokáig járt egyetemre, túl sokáig magyarázta nagymamának, hogy majd az egzisztencia, a szükséges végzettségek és a tanári állás biztos bástyáinak kiépítése után csapnak lagzit, túl sokáig futtatta az udvarlás és diákoskodás párhuzamos univerzumait, és talán túlságosan is látszott rajta, hogy ott, a másikon milyen jól érzi magát. Könyvek között élt – a könyveken kellett (és lehetett, utólag) revansot venni a várakozás kéréses éveit. Így történhetett, hogy öt szépen feltekercselt diploma, egyetlen könyv, egyetlen versfordítás és egyetlen kézírásos levél maradt Dr. Szabó Zoltán meghívott főgimnáziumi tanár után, aki tíz évig volt egyetemi hallgató, hét évig vőlegény és három hónapig férj.

Az özvegyek kozmetikáznak, szellemileg is. Lehet, sőt valószínű, hogy a feminin ösztönök mélyéről – a vonzóvá válás, vonzóvá tevés szándékából – ered ez is, de ha a kozmetika a konvenciók és a lelki komfort igényén nyargalva a testi és egyéni külcsín területéről átkalandozik a belbecs, főleg a saját túlira, de mégis érdekszférának felfogott, megörökölt belbecs világára, szörnyű rombolásokat végezhet. A tárgyak, amikor gazdájuk távozik a földi síkról, nem tudnak már védekezni – ám nemhogy a dermedt tárgyak, de a múltban kimondott szavak, gondolatok sem. Minden szó, minden elhangzott mondat áldozatává válik az emlékezet és interpretálás szeszélyének, elemien brutális megnyilvánulásnak kell lennie valaminek ahhoz, hogy némi önvédelmi képességgel bírjon, hogy a szelídebb, erre hajlítom, arra hajlítom ügyködés lecsorbuljon róla, és egy látszatvalóságok és megfelelések mentén üzemelő feleség utólag ne ássa el vagy stilizálja át. Ilyen volt nagyapám utolsó mondata, amelyre a kórházban, halálos ágyán ragadtatta magát: „Ez a házasság visz engem sírba.”

„Nem tudom, mire gondolt... Olyan jól megértettük egymást!”, kommentálta Rózsika a kijelentést ötven év múlva. És ahogy Rózsika, a nagymamám idősödött, egyre gyakrabban idézte a búcsúmondatot, kényszeresen. Mint aki egy félkész, és ezért végül visszafejtett pulóver feltekert fonalgombolyagából kiálló ormóttan és hegyes kötőtűvel hadakozik. Vagy legyünk konkrétabbak: mint aki a lekerekített, készre formált, szöveggondozott történetből kiradírozhatatlan kiharsogó trágárságon zátonyra fut. Sokadjára aztán rákérdeztem, mit ért azon mégis, hogy „jól megértettük”? „Sohasem veszekedtünk... Zoli állandóan mesélt, például arról, milyen problémák foglalkoztatják... Én ezekből kukkot sem értettem, és ilyenkor mosolyogtam. Lórika, a húgom is mondta, hogy a legjobb, ha egy nő ilyenkor csöndben marad és mosolyog... Ugye, milyen jól csináltam? A mosolygás bármit jelenthet!”

Ment tehát minden a kukába, betű, gondolat, megoldatlan probléma. Mi a jobb, a teljes megsemmisítés, vagy ha a lelkünkben hordott emlékek mellett a leírt hagyatékat is őrizzük, csak kicsit átszerkesztve, átformálva?

Hamvas Bélával az utóbbi történt, kéziratos, de azért többé-kevésbé ismert, hiszen kisipari nyomdajelölésekkel évtizedeken át sokszorosított és suba alatt terjesztett életművéből eltűntek bizonyos, mai diskurzusban nem konform részek, és készre csiszolódtak, gatyába rázódtak más, döcögősnek ítéltetett passzusok. Hamvas persze gyaníhatta, hogy mi várható, mivel néhány hónappal a halála előtt felnyitotta az ágyneműtartót, előbányászta a kéziratait, két kupacot épített belőlük, és a nagyobbikat odatolta Molnár Sándor elé. Molnár meglepődött, és rákérdezett: Nekem? És a nagyobbikat? Igen, neked, és a nagyobbikat. Ez tudatos végrendelkezésnek tűnik, ám a kisebbik kupac letéti kezelője, Kemény Katalin nem nyugodott bele, és a visszafordíthatatlan bekövetkezése után addig rágta Molnár fülét, amíg a tanítvány át nem adta a hozzá került mappákat. A szándék helyett az özvegyi jog érvényesült.

De miért is olyan fontos ez? Hiszen a jelentős műveket – de különösen igaz ez, ha nem adott alkotásról, hanem életműről beszélünk – legtöbbször olyan sajátos beszédmód, határozott értékrend és kialakult dramaturgiai aura jellemzi, amely ezerszeresen biztosítja az önazonosságát, amit kisebb-nagyobb nyelvtani igazítások, de még kihagyások, sorrendbeli áthelyezések, betoldások sem képesek kikezdeni. Igen, ez többnyire igaz.

Félreértés azonban ne legyen – nem író, még csak nem is esztéta, hanem gondolkodó hagyatékaról beszélünk ezúttal, tehát olyan valaki hagyatékaról, aki a szövegeivel művészi hatásvadászat helyett felelősséget kívánt vállalni. Valakiről, aki az íráson keresztül, az írás mint egyfajta szellemi-lelki joggyakorlat használatával saját magán, az emberen, és saját magát mint egyéneken keresztül a közösségen dolgozott. Írói-emberi bejárat útja egybeszervesült – részben talán sorsszerűen, de részben tudatos döntés és vállalás alapján, mivel komolyan vette saját téziséit: a gondolatokat realizálni kell –, ezért nem szabadna az írásai-ból betűt kihagyni, életéből mozzanatot eltagadni. Nevetséges Hamvas olyasféle „mosdatása”, ahogy például az *Antológia Humana* új kiadásából kihagyták Marx, Lenin és Sztálin műveit mint meditációs objektumokat ajánló fejezeteket. Hamvas mindig mindent vállalt, legelső sorban a saját tetteit és döntéseit, saját kényszerpályáit, gyengeségeit. Nagy előszeretettel diagnosztizálta önmagán a leleplezhető örületeket és maszkokat – ebbéli alapossága messzire nyújtózott, mert valószínűleg olyasmit is magára vett, ami idegen volt tőle, csak azért, hogy a „pokolra kell annak menni” értelemben tökéletesen részes lehessen.

A kozmetikus azt hiszi, egy-két zavaró szemölcsöt távolít csak el, közben az életmű hitelessége és drámaisága csorbul.

„Trógerék, prolik, bunkók”, fakadt ki Kati néni az utolsó években, amikor Hamvast nyugdíjazása után az Erzsébet királyné úti lakásukon meglátogatták az építkezéseken dolgozó tiszapalkonyai, inotai kollégái. „És Béla idehordja őket.” Igen, trógerék, bunkók... És emberek, akik talán tudnak valamit, amit más nem.

Mindenkinek, de különösen azoknak, akik mesternek, tanítónak gondolják magukat – akik megélhetési vagy egódédelgetési okból mesterként vezetnek fel, majd szerepükbe beleégve idővel hiteles mesternek hiszik magukat –, napi

szintű olvasmányoknak ajánlanám Hamvas levelezését és naplótöredékeit, főleg az utolsó, halála előtt rögzített sorokat. Leírja, hogy egész élete hazugság volt, semmit nem valósított meg abból, amiről beszélt. Semmit, és ezért piszkosnak és csalónak érzi magát. Ha gyaníthatjuk is, hogy a számvetés – az önvizsgálat, amelyet olyan komolyan vett – túlzásba hajszolta, éreznünk kell a kétségbeesést, azt, hogy a lelkiismeretével hadakozott. Az ilyen hadakozás sohasem alaptalan, és az utolsó vagy utolsó utáni pillanatokban mindenkit elér.

VI. Paradicsom

Tudatos szembehelyezkedése az elefántcsonttornyos magatartással vezetett valószínűleg a háború után a párttagkönyvig.

Hamvas persze az egzisztenciaféltést se tagadta volna le, hiszen minden félelmet és „kisszerű”, hétköznapi mozgatórugót vállalt, igen, valószínűleg féltette a főkönyvtárosi állását, amelyet biztosítani vélt a KMP-tagsággal, és bár naiv nem volt, tudta, hogy a kommunista hatalomátvétel rövid úton sztálinista diktatúrába torkollhat (bár a *Szilvesztert*, melyben a legkeserűbb kritikát adja, már 1957-ben, tehát nem sejtések, hanem tapasztalatok birtokában írta), illúzióikat mégis dédelgethetett. Illúziókat, hogy a felülről irányított létrontás nem fertőz meg az egyének szintjén mindenkit. Egészséges lelkiütellet csak úgy lehet az anyagvilágban ügyködni, ha reménykedünk, bármily rejtetten is, és azt már embere válogatja, hogy ki hogyan éli át a csalódást. Úgy hiszem, Hamvas megszenvedett vele, és a fájdalom komoly motivációs tényezővé vált, amikor – a *Karnevál* írásakor – gigantikus szellemi alkotóerőt mozgósítva, „öngyógyításba” kezdett.

Humorérzékére és „legyünk benne nyakig” hozzáállására jellemző, hogy – amint kiadott levelezésében olvasható – 1954-ben, már jóval a tisztviselői állásának elvesztése után, az Erőmű Beruházó Vállalat tiszpalkonyai építkezésén dolgozva, néhány kollégájával (véltetően hasonszórú B-listázottak) termelőszövetkezetet alapított Vörös Reménység TSZCS néven. Az irodaépület és a garázs közötti 350 négyszögöles földet művelték, illetve művelte Hamvas, mert a többiek kihúzták magukat a munka alól. „Persze, majd ha érik a paradicsom, mindnyájan itt lesznek!” – jegyzi meg szarkasztikusan.

A szenvedélyes közösségépítés, amely még pokoljárás közben is, humorral telítve munkált benne, mutatja, hogy mennyire volt egyszerre józan és idealista, mennyire hitte, hogy a közös élethelyzet társsá avathat embereket (ha másért nem, legalább a túlélés érdekében), és milyen tapasztalatokat kellett gyűjtenie, és ez mennyire fájt neki. Mert a fenti levél végén név szerint felsorolja a szövetkezet tagjait, akik magára hagyták.

Vajon miért a paradicsom vált a bőség, gondtalanság és boldogság szimbólumává?

Ez a növény, amelyről még azt sem lehet eldönteni, hogy zöltség vagy gyümölcs (botanikailag gyümölcs, termesztése és felhasználása alapján zöltség), valami egészen különlegeset képvisel: az ötödik ízt. Az édes, sós, keserű és savanyú mellett ugyanis létezik az ötödik, az umami íz is. Érzékelésének receptorai a nyelv egész felületén megtalálhatók, és ha spenót, sajt- vagy halféle kerül a szánkba, netalán szárított sonka, barna alga, fafülgomba, kínai kel: a receptorok jeleznek. Sokféle étékben megtalálható az umami, de a legnagyobb koncentrációban az anyatejben, a nyugati konyhakultúrában pedig legtetterhetőbben a paradicsomban. Használni szokták ízfokozóként, jellemzik „erőteljesen kellemes ízként” vagy „húsízként”, de véleményem szerint az umami egyszerűen az Élet Íze. Mert az élet se nem édes, se nem sós, se nem keserű, se nem savanyú... Hanem valami, ami kellemes, és ami társulva hozzájuk, az összes többi ízt felfokozza.

Paradicsom... Mindenkinek a piros bogycók ötlenek először az eszébe, amikor zöltségeskertet álmodik, amikor termesztésre adja a fejét. Ültessünk para-

dicsomot. Vándorlásos időszakom után, visszatérve a sasfészekbe, a Tusnádi utcába, én is a paradicsommal paktáltam le. Kiskert hűján cserépbe palántáztam, a cserepeket a társasház lépcsőházában a nagy üvegtáblák elé helyeztem. Sok fény hullott rájuk, szépen értek. Közeledett az aratás ideje, még várok kicsit, dűnnyögtem magamban, érlelődjetek, gyerekek, tűzvörösre, no, még egy nap, dörzsölgettem a markom az elégedett gazda számítgatásával, aztán este hazaérkeztem, és a fele termés hiányzott.

„Titkos téesztagok jártak erre, vagy mifene?“, szemlélttem szomorúan megdézsmált édenkertemet. Van még rengeteg bogyó, de a többségük halovány... Kell nekik pár nap napsugár-cirógatás... Másnap délben ismét hazafelé ügettem, amikor a lépcsőházban, a földszinten megszólítottak.

– Zoltán!

Furcsa, mikor így hallom a nevemet, becézés nélkül. Szigorú, szögletes, megfellebbezhetetlen ítéleteket deklarálnak illetén hangzókkal, mint amikor a mesében az egyszeri szegénylegény viszi a jelentkezési lapját a királyi kancelláriára, szétkürtölték ugyanis, hogy aki felvidámítja az örökké síró, pánikbeteg királykisasszonyt, elnyeri a kezét, no meg a fele királyságot. A hivatalnok épp csak belenéz az árkusba, és plajbással átlósan áthúzza az egészet. Zoltán. Húzás, majd kiakolbóltás. Nem fogadtuk el a nevezést.

Szerencsére ezúttal nem ítéletről, csak megszólításról volt szó.

– Zoltán, de jó, hogy látom! Már kerestem, csak nem találtam itthon... Vettem a piacon paradicsomot, de olyan vízízűt adtak, hogy elhúltem... Hogy mégis legyen a lecsómnak íze, loptam bele a magáéból! Ugye, nem haragszik? – A nő feje eltűnik az ajtónyílásból, ám csak azért, hogy felbukkanjon újra. – A gazdának jár egy adag a végeredményből! A lábost majd kérem vissza! – teszi hozzá mosolyogva.

Emelkedett lélekkel és piros vájdlínggal a kezemben lépdeltem, emelkedtem fel a második emeletre, ünnepelve, hogy lám, a rossz fordulat, ami keserűséget hoz, átértelmeződhet és örömtelivé válhat, amikor a fordulónál a tekintetem furcsa ürességre siklott. Ragyogtak az üvegtáblák, ontották a fényt befelé akadálytalanul. Cserép sehol, egyetlen szál se. Mint akinek lesöpörték a padlását... akarom mondani, a lépcsőházát.

Ó, mami, umami, ezt már nem lehet fokozni!... A paradicsom, amely hagyta magát ellopni.

VII. Szabálytalan fejezet, melyben élek a gyanúperrel, hogy...

...Hamvas Béla nem Hamvas Béla gondolatait írta le.

Álmomban enyhén lejtős domboldalon, szőlőlugas tövében ültek, Béla figyelte a poharában szunnyadó fehérbor olajos testén áttűző fénypásmákat, majd köszönetet mondott a szemben ülőnek (arca a lugas árnyékában nem látszik), és megígérte, hogy nevének említése nélkül fogja a gondolatait hasznosítani... Huncutság, huncutság, kiáltott a hang bennem, hiszen Béla mosolyán látszott, hogy az ígélet bizonyos tekintetben persze tartható... A név, a polgári név nélkül... És a regényben...

A gondolatok testesítése, emberhez kötése, szájba adása ugyanis a szép-irodalom alapvető feladata, ha pedig élő személyből irodalmi figurát csinálunk, akkor olyan mágius-teremtő aktust gyakorlunk, amely egyszerre szövi vissza a személyt az egyetemesbe, egyedi sorsot a sorsképletek rendszerébe, az új név adása (beszélő, „árulkodó” név a korábbi, életbeli semleges helyett) pedig visszahelyezi az egyetemesből az egyénibe, az összetéveszthetetlenbe... Nevének említése nélkül? Ördöngösség!

Az igazi titokzatosság mégis a névtelenség körül lappang.

Súlyos dilemmába szokta ejteni az olvasókat, hogy Hamvas *Karnevál*jában az elbeszélői részeket úgynevezett „függönybeszélgetések” szakítják félbe, amelyekben megvitatják, értelmezik, illetve összekuszálják a történetet. De: kik? Ki az a két valaki, aki gongtól gongig beszélget, értelmez, magyaráz és félremagyaráz? Elbeszélő és agent spirituel (*curtain-lecture, ügyvivő*), ennyit tudunk meg róluk. Az írói képzelet teremtményei lennének? Vagy talán...?

Nevek, álnevek, szerepek, sorsok. A regény összes szereplője, de különösen a mesterfigurái annyira elevenek (Márkus!), hogy még az ártatlanabb olvasóban is gyanú ébred, az író valós személyekről mintázhatott. A személyiségjegyek (és rögeszmék és mániák) archetipikus megragadása és találó megjelenítése teszi lehetővé, hogy olvasás közben párhuzamosan a saját környezetünkben, ismerőseinken (és saját magunkon!) felismerjük a szerepeket: a szerepjátszást, szerepekbe menekülés tragikumát. (Nem szoktak vele foglalkozni, talán mert mellékesnek tűnik, vagy utólag is bántónak: Hamvas a *Karnevál*ban – nem azért, mert tudta, kézíraton dolgozik, amely nem fog egyhamar nyomdába és olvasók kezébe kerülni, hanem éppen ellenkezőleg, a leleplezés durvaságához ragaszkodva – az összes rokonát-ismerőjét megrajzolta. És igen, a nevek árulkodnak! Bormester Virgil: édesapja, Hamvas József; Vatta úr: Kerényi Károly; Angéla: első felesége, Angyal Ilona; Lala: második feleségének, Kemény Katalinnak az anyja... A megfejtések sora hosszan folytatható.)

Hamvas 1948–51 között dolgozott a *Karneváln*on, ekkor öntötte végső formájába, ósváltozatában azonban 1928–29-ban szakadt ki belőle (akkor még csak mint lineáris történet), szintén *Karnevál* címen, hogy aztán később átnevezze ezt a verziót *Ördöngösökre*. Már ekkor tervezte, hogy a regényt újra fogja írni, a téma állandóan foglalkoztatta, lehet, hogy csak fejben, de alkotói módszerét ismerve, inkább jegyzetanyag-hegyeket gyártva. A harmincas évekre datálható mesterével, J. D.-vel a kapcsolata, bizonyos, hogy megbeszélte vele,

és bizonyos, hogy J.-nek véleménye volt a munkájáról, sajátos véleménye, ahogy a világ minden dolgáról.

Jakabfalvy Dénesről van szó, a mesterről. A majdnem nyomtalanul élt és eltűnt mesterről.

Jakabfalvy mert nem írni, mert írás helyett csupán beszélgetni, és beszélgetései által hátrahagyni, modern kori Szókratészként, a gondolatait Hamvasra, azaz Platónra. Átadta önmagát, karakterét, életútját, gondolatait, árnyékait és fényeit, szavait és hallgatásait, bújócskázásait és intenzív jelenléteit a tanítvány-nak; kezdjen vele, amit akar. Curtain-lecture? Márkus, Pataj, Bormester Mihály? Írja le, hallgassa el, transzformálja át, nevezze el, ha akarja. (Kanavász Platónka írta. „Az írás az egyetlen, amiről nem tudok lemondani.”)

Béla huncutul mosolyog... Nem, ez már nem álom... Vagyis egy másik... A mentség, mert mentségére szól, hogy ezt is papírra róttá, csupán az olvasói csinálnak úgy, mintha nem látnák jól, mintha a bűvészkedő, alig leplezett gyónás szépirodalom, vagyis fikció lenne. Nem. Hamvas számos helyen (*Apokalyptikus monológ, Beszélgetések, J. D. vagy a beavatás*) vall Jakabfalvyról, kettejük mester-tanítvány viszonyáról, a gyógyításokról, beavatásokról, inspirációkról, arról, hogy a gondolatai átvételével-átélésével szinte azonosult vele.

Mennyi J. D. és mennyi H. B. hozzájárulása a műhöz? A *Karnevál* rétegzettségé, bonyolult felépítése, csappantyúinak és csatornáinak kifundáltsága, folyamatos belső gondolati-értelmezési bővülése, heurisztikája csak feszíti a kérdést. Hamvas sehol máshol nem villantja fel zseniális kompozíciós készségét, a *Szilveszter*, az *Ugyanis* és a *Bizonyos tekintetben* is mind „egyszólamúbb”. Miként tudott a *Karneválban* túllépni önmagán?

Ott a vallomás a lapokon, művön belül (ahogyan kell, hiszen mindig minden BENNE VAN): elbeszélő és curtain-lecture együtt, alkimisták módjára felügyelik a regény alakulásának folyamatait (káosz, erjedés, feloldódás, átlénygülés, tudathasadás stb.). Mesterünk segítségével nélkül nem bonyolódunk mágikus kalandokba!

Kemény Katalin, mikor Hamvas halála után Jakabfalvyról kérdezték, annyit mondott csupán, nem volt jelentős hatása a férjére, „imagináció volt inkább, mint tényleges mester”. A szerepek egyenletébe visszahelyezve a kijelentést, a reciprok-értékével érdemes tovább számolni.

De szakítsuk félbe az adást, és engedjünk teret az értetlenségnek, amely a Mester (Jakabfalvy, de ugyanígy a regénybeli Márkus) körül topog. A vulgari-tás! Miért trágár, közönséges, kívül-belül szennyes (szennyesnek mutakozó) a mester? Tréfából? A lent és fent összekapcsolására? Sokkal inkább rejtőzkö-désből: az igazi mesterek nem mutatkoznak, nem szerepelnek, nem kínálják magukat, sőt. Elvegyülnek, eltűnnek a legszélesebb lápvilágban – ha nem ezt tennék, a hierarchikus hétköznapi démonvilág kiradírozná őket a biológiai létből. A keresés (mesterkeresés) magasabb fokán úgyis rájuk talál az, akinek szükséges.

Hamvas felszippantotta Jakabfalvy gondolatait; de legyünk őszinték, minden író szippantógép, az alkotói működésnek ez természetes velejárója, olyannyira, hogy szinte – írói oldalról – bevallani sem szükséges. Persze az mindig érdekes, ha a gondolatszállító kezdi firtatni a hozzájárulását, megbecsültségét, Hamvas azonban épp a fonákját viszi keresztül: az erősen rejtőzködni kívánó

szállítót jeleníti meg, annak szándékát egyszerre tiszteletben tartva és áthágva, úgy, hogy közben az alkotói folyamatot, a történetmondást is történetbe dolgozva, a valóság határainak képlékenyítésével játszik.

A vallomásai és öneleplezései (leleplezési kísérletei) teszik Hamvast igaz emberré. Titka, látszatra, oly egyszerű: a gőg átfordul szerénységbe és alázatba, a nyilvános egóépítés nyilvános öneleplezésbe, a komolyság és fontoskodás derűbe, a szerepjátszás áttetszőségbe. Szinte már megfoghatatlan, jellemezhetetlen egyszerűségbe.

(Belső vonulat)

1. A mákony

Vége, vége, jaj, istenem, vége... Elfogytak a lapok, elfogytak a betűk, kiolvastam a regényt, itt a teste a kezemben, kiolvasva, kihűlve. Itt a vége, fuss el véle. Vastag volt, de nem eléggé... Bár ki tudja! Talán máshol, másik könyvben folytatódik a történet, akad erre is példa, számos író élt vele!

Így ödöngtem magamban, miután végére értem a *Karneválnak*, és ahogy a lapos tányérvilág szélén a céljuk vesztett sodródó vándorok, lepottyantam a semmibe... Vagyis még csak nem is a semmibe, hanem vissza a valóságomba, tizenhét éves kamaszkorom meredéyeibe.

Vonszolódtak a hónapok inkvizíciós lassúsággal, amikor egy őszi délelőtt nővéremmel bementünk a pszichológia tanszék Izabella utcai épületébe, előadásra. Meghallgattuk, amit meg kell, majd kijövet az utca túloldalán üzemelő félárú könyvesboltba hajtott át minket az örömszerző ösztön. Böngésztünk, nézelődtünk, fali polcokon sorakoztak a vaskosabb, forgatható fémvázás polcokon a vékonyabb kötetek, olyanok, amelyeknek a gerincére rá sem fért a szerző neve és a cím. Ezeket le kellett emelni, és megnézni a borítójukat. Itt van például... Nézzük csak... Hamvas Béla: *Világválság*... Hamvaaas?! Álmodom? Hihetetlen, de nem. Nővérem – közömbösre önuralt arccal felmutatva, miként a tatárlaki leletet – kérdi az eladót, hogy akad-e ebből több példány? Persze, így a boltos, van, nem nagyon viszik. Már gondolt rá, hogy erősebben leértékeli, mert 4 forintért se viszik.

Vadul pörgettük a polcokat, itt is, ott is gyanús könyvek oldalogtak, nem látszott a címük... Hamvas, Hamvas, Hamvas... Leszedtem mind a tizenkét példányt, az érintésre, a birtokbavétel aktusára orgazmus támadt az agyamban, de nemcsak nekem, nővéremnek is, aki az üzletből kiszédülve tűzpiros arccal javasolta, menjünk ünnepelni.

Az Astoriánál egy presszó teraszára ültünk, és kipakolva magunk elé, beritettük a piros-fehér-rózsaszín kockás abrosszal fedett, kerek fémasztalkát. Szédelegettünk a zsákmány mineműségétől és mennyiségétől, nézegettük, szagolgattuk... Ha valami ennyire valószerűtlen, akkor szaglószerével is ellenőrizni kell!

Az élmény frenetikus volt, a *Világválság* nagyon sudár, egyetlen nekiülésre kiolvastam, behabzsoltam, és ott álltam megint ANYAG NÉLKÜL. A hiányérzet durván mardosta az idegrendszeremet, és arra sarkalt, hogy minden feltételezhető lelőhelyen H. B. szelleme után vadásszak. Nyakamba vettem a várost, jártam az antikváriumokat, néha már napi rendszerességgel... De roppant csekély eredménnyel. Néhány, folyóiratban (Diárium) évtizedekkel korábban közölt cikken kívül semmit nem sikerült összegereblyézniem. A szürke, éhes nappalokat az éjszaka álmvilága kompenzálta: ekkor is antikváriumokat bújtam, de ezúttal happy enddel, eldugott, ki tudja, miért nem bolygatott, porlepte polcokon willendorfi vastagságú Hamvas-regényekre bukkantam, melyeket a kincsvadászok boldog izgalmaival fizettem ki minden anyagi nehézség nélkül

a kasszánál. Három-négy könyvtest volt idővel a szokásos napi, azaz éjszakai találatom. Az ébredések leírhatatlan csalódásokat hoztak.

Tüneteimnek 1986–87 tele vetett véget, amikor híre érkezett, hogy Hamvas-mű jelenik meg. Megint a nővéremmel kerekedtünk fel, a Rákóczi úti Fókusz áruházban könyvbemutatóval egybekötve árultak – amint a helyszínen kiderült – egyszerre három Hamvast! A meglepetés ereje még magasabbra, bódulatig korbácsolta az öröm-hullámokat, ahogy a *33 esszét*, a *Szellem és egzisztenciát* és a *Silentiumot* kézbe vehettem! Az eladótér melletti kisebb előadóterem melletti még kisebb raktárhelyiségben álltunk sorban a „premier előtti” példányokért, vettünk mindegyikből egyet-egyet, aztán átforgatva a zsebeinket újra beálltunk a sorba, hogy összes mozgósítható pénztartalékunkat Hamvasba feccöljük.

A tobzódó vevői igények kielégítésével megbízott bolti munkatárs észlelte másodszeri, zsákolásszerű nekifutásunkat, és mosolyogva megjegyezte:

– Ez most az eredeti tőkefelhalmozás kora!

Talán ő maga sem tudta, mennyire telibe trafál. Az igazságtartalomra, és annak pontos időszerűségére csak évek múlva derült fény: amíg széplelkek Hamvas-köteteket halmoztak fel, velük párhuzamosan mások (élelmes KISZ-titkárok) éppen az állami vagyont nyúlták le a szebb jövővel kecsegtető rendszerváltás hajnalán.

2. Újabb fejezet az abszurdból

– Felesleges! – visítja a nő.

Szeretném hinni, hogy rosszul hallok, és szeretném, ha az előjeleket is, amelyek világosan vezettek a visításhoz, félreértelmeztem volna. Fáj, amikor kiderül, hogy a játékszabályok érvénytelenek, gyomorszájon vág és elfullaszt ilyenkor a valóság. Fiatalnak és idealistának kell lenni ahhoz, hogy az ember töretlenül bízson a konvenció erejében, a szokásjogban, amelyet máskülönben utál, de amely adott esetben mégis lehetőséget biztosítana számára a megszólaláshoz.

Szerettem volna érvelni az igazam mellett. Fiatal voltam, idealista.

Álltam a bírósági tárgyalóteremben, lenéztem a kezemben tartott papírlapokra, töprengtem, mitévő legyek... Hiszen, ahogy az előbb elhangzott, felesleges ismertetnem a tartalmukat. A tartalmat, amely elmondta volna, hogy miért fordultam egyáltalán bírósághoz... Felperesként. Mert én volnék itt, minden látszat ellenére, a felperes, aki úgy hiszi, hogy eljuthat valahova, fel, a hatalommal, intézménnyel azonos szintű-rangú tárgyalási pozícióba. Fel odáig, ahol már fél lehet, ügyfél és tárgyalófél. A bírósági páternoszter azonban annak rendje és módja szerint megfordít, megpörget, és fejjel lefelé visszaküld oda, ahonnan jöttem, ahova a jelenleg érvényes világberendezkedés szerint (igen, még mindig, 1990-ben is) tartozom: az alattvalók földszintjére. A kussoldába. Ahol fél lehetek: meg-fél-említett.

– Akkor kérem a csatolást a peranyaghoz – és átadtam a lapokat a bírónőnek.

A hadkiegészítő parancsnokság jogásza, dr. Hódos vékonyan mosolygott egyenesre szabott bajsza alatt, tudta már, bírósági rutinja révén, hogy a csatolás az irattár részére történik, a pert az általa képviselt intézmény részére megnyerte.

Fellebbeztem.

A következő két hétben nagymamám Nefelejcs utcai lakásában magamra zártam ajtót, ablakot, és semmi egyébbe nem foglalkoztam, csak azzal, hogy háború előtti Continental írógépemem megfogalmazzam, harminckét oldalon, a fellebbezésemet. Kifejtettem, hogy lelkiismeretemre hallgatva, és egyúttal emberi jogaimmal élve, visszautasítom a katonai szolgálat teljesítését. Hivatkozási alap, joganyag, azaz írott malaszt rendelkezésemre állt bőven: nemzetközi szervezetek (ENSZ, Európa Tanács) ajánlásai, határozatai bikkfanyelven, ám annál hajlíthatatlanabban tették hitet a szabadságjogok érvényesítése mellett, én azonban hangsúlyt fektettem rá, hogy íráskészségem legjavát nyújtva, kristálytisza és egyéni érvelést vessek papírra. Olyat, amely az utókor szemében is helytáll, és bővebbet, mint amelyet az első fokra készítettem. Az olvasatlan, csatolt beadványomban.

Ennyivel azonban nem értem be.

A visító bírónő kifogásait – életvitelem és előéletem nem támasztják alá az elveimet – komolyan véve gyűjtőmunkába kezdtem, hogy a szerény huszadik életévemet megelőző időkre vonatkozó, szellemi-lelki tartalmakat őrző vagy hordozó dokumentumokat szedjek össze. Előkerült néhány versem, amelyeket Horgas Béla, az Írószövetség akkori értékvédelmi szekciójának vezetője megjelenésre javasolt, és amelyek elképzelésem szerint igazolták nézeteimet,

melléjük raktam az emléklapot, amelyet a Péterfy kórházban kaptam, amikor a román forradalom idején vért adtam, és rövid vívódás után felhívtam Kemény Katalint, Hamvas Béla özvegyét is, mert volt nála tőlem valami... Amit bizonyító erejűnek véltem.

Hosszú levelem volt Kati néninél, amelyet még 1988 nyarán küldtem neki. Hamvas-lázam akkori, éppen soros kulminációjában igazi rajongói levelet menesztettem hozzá, elmesélve, hogy H. B. milyen felforgató hatást gyakorolt rám, hogyan nyitotta rá a szememet a lényegre, és miféle inspirációkat ültetett el bennem. Terjedelmesen fejtegettem a terveimet, például azt, hogy színtársulatot szeretnék szervezni Maszkszínház néven, és Hamvas darabjait játszánánk... „Írt Hamvas Béla színműveket?” Ha nem, az se baj, majd más jellegű munkáit átdolgozzuk deszkára!

Ez ám a bizonyíték, gondoltam lelkesedve, perdöntő lenyomata annak, hogy nem kőszta ötletek, hanem hosszú évekre visszanyúló, világboldogító tervek mozgatnak.

Kati néni bő egy hét múlva telefonon válaszolt: nincs. Keresi, de nem találja a levelet. Persze nem adta még fel, keresi tovább, de annyit azért elmondana addig is, hogy próbálkozni lehet, köveket mozgatni szükséges, de bízni nem szabad. Nem olyan a világ, pláne nem Magyarországon, hogy a katonai szolgálatot el lehessen kerülni. Bélának sem sikerült.

Megint csak teltek-múltak a hetek, a Nefelejcs utcában, ahol nővéremmel laktunk, épp lebetegedve feküdtem otthon, estefelé járt az idő, néha egy-egy troli zötyögött el az ablakunk előtt, máskülönben csend honolt a földszinten. A nővérem egyszer csak megszólal: „Hallod ezt? Kiabálnak az udvaron...” Tényleg, valami behallatszott a konyhán át az udvarról.

– Kotász, Kotász!

Itt laktunk, de nem kerültünk feljegyzésre semmilyen felületen, se postaládán, se ajtón. Eredetileg, ahogy már említettem, nagymamám tanácsi lakása volt ez, a második férjét Dr. Szabó Tivadarnak hívták, és az ő neve szerepelt, bár elég kopottasan, réztáblára verve az ajtón.

– Megnézem, mit akar... – szedelődzködött a testvérem, és elindult kifelé.

Időközben a jóember fogytára érhetett a türelmének, mert nagyobb harsant.

– Doktor Kotááááás!

Aztán újra csend. Kisvártatva visszatért a nővérem, izgatottan, mondhatni feldúltan.

– Dúl Antal volt itt!

Igen, Dúl Antal volt, a Hamvas-hagyaték gondozója, akit Kati néni kért meg, hogy szaladjon el a megtalált irattal a címre, hiszen szorít az idő, közeleg a segítségkérő tárgyalásának a napja.

Megörültem a levélnek, többször elolvastam, majd elégedetten eltettem a „Per” feliratú, kövér dossziémba. Másodfokon a bíróságon aztán ismét vesztettem, az azonban már másik történet.

3. Értekezés a közigazgatásról

Éppen jó, győzködtem magam, amint kívül-belül megnéztem. Éppen jó lesz. Már csak egy hűtőszekrény kéne, fordultam Szilvásinéhoz, a heverőt pedig, ha lehet, rakjuk ki, mert kevés a hely... Helyet kell csinálni, ahova feküdhettek. A padlón alszom, egészségügyi okokból. A nő bólintott, aztán visszakérdezett: „Kiveszi?” Igenlő válaszomra, meglepetésemre, tovább érdeklődött: „Elnézését kérem, hogy megkérdem... De ön láthatólag nagyon fiatal, és nekem rossz tapasztalataim vannak fiatalemberekkel. Lesz pénze minden hónapban fizetni?”

A lakás, amely, tegyük hozzá, valójában garázs volt, csak a háztáji barkácsolás virágkorában, valamikor a hetvenes években merész nekibuzdulással lakássá alakították, 8 ezer forintot kóstált per hó, és ez a díj már 1988-ban is roppant szerénynek számított, különösképp úgy, hogy a rezsit is magába ölelte, és egy külön bejáratú, zöldövezeti ingatlan bérlésére vonatkozott.

Százezer forint lapult a zsebemben, ami magabiztossá tett. Konkrétumok említése nélkül, ám kellően bőséges szavakkal biztosítottam Szilvásinét, hogy bár alkalmi munkákat végzek csak, az anyagi helyzetem stabil, és nem fog nehézségeket okozni számomra a lakbér fizetése. Nyugodtan megállapodhatunk fix dátumban, a hónap valahányadik napjában, amikor a pénz esedékessé válik. Nem fogok csúszni. A hölgy arcvonásai megenyhültek, és mozgósította a férjét, hogy hozza be a hűtőszekrényt.

Másnap reggel átköltöztem a Bürök utcába, írógépemet az alacsony hűtőszekrény tetejére helyeztem, a tornaszivacsot pedig, amelyet alváshoz használtam, a falhoz, a heverő helyére. Kipakoltam a hátizsákot, néhány evőeszköz, ruha, könyvek és kéziratok kerültek elő, legalulról a tábla, amelyet lomtalanításon szereztem, és amely pár héttel korábban, az épület belső átalakítását megelőzően, még a XII. kerületi Tanács Böszörményi úti épületének egyik hivatali aijtáján igazította el a keszekerusa folyosóktól és ügyeik megoldatlanságától zavarodott klienseket:

„LEBONYOLÍTÁSI OSZTÁLYVEZETŐ”.

– Éppen ez kell ide – dűnnyögtem magamban. – Adjuk vissza a korhangulatot. – Két apró csavarral felrögzítettem a táblácskát a garázs, vagyis lakhelyem bejáratára.

Április közepét írtunk, zengett és zöldellt a természet, a levegő friss és telt volt, hogy harapni lehetett, a nap pedig mind magasabban járt és egyre szikrázóbban sütött – de az én egemet két előnyomuló sötét árnyék fenyegette kellemetlenül. Az érettségi és a katonai behívó. Az előbbivel lett volna kevesebb gond, csupán az gorombította veszedelmesre, hogy jelentkeztem egyetemre, pszichológia szakra, így a biológia felvételi vizsgám számított egyúttal a biológia érettségimnek is, de másfajta, szigorúbb pontszámítással. Ha házon belül, a középiskolában írom meg, simán ugranám az akadályt – vélekedtem –, így viszont a nehezebb kérdéseket elősorakoztató felvételi vizsga sikertelensége befuccsolhatja az érettségimet is!

Közeledett a vizsga ideje, és éreztem, hogy közelít az árnyék. Akkor erre nem gondoltam, sőt, tiltakoztam volna, ha meggyanúsítanak velem, de valójában magam engedtem teret a fuccsnak. Teret engedtem?... Miniszterelnökként behívtam a fuccs csapatait, és amikor diadalt ültek, felvételi vizsgám pontszá-

mait erősebben közelítve a nullához, mint az elégségeshez, fellelegeztem. Az érettségi többi tárgyára el se mentem, hanem arra hivatkozva, hogy az őszi pótérettségire kell készülnöm, kértem a sorkatonai behívásom elhalasztását.

Megnyugodva, hogy ha átmenetileg is, de sikerült a fellegeket elhessentennem, belemerültem kedves terveim szövögetésébe. Szürrealista továbbképzésem érdekében jelentkeztem az Albert Einstein Bizottság – azaz, hogy képzőművészeti vonalon használatos nevüket említsem, a Vajda Lajos Stúdió – nyári szentendrei kurzusára, beiratkoztam a Balázs Béla Stúdió filmjeiből összeállított, az Alkotás moziban futó filmklubba, továbbá a felszín alatt buzgó politikai véráramok kitapogatására elzarándokoltam a Jurta Színházba, a „másként gondolkodó” csoportosulások gyűléseire.

Esténként a hűtőszekrény tetején az automatikus írást gyakoroltam, ezt az ortodox, ám minden egyes generáció által újra és újra elővett és leporolt szürrealista alkotói módszert, amely a gondolatok gáttalan áradásától és stilizálatlan rögzítésétől reméli megragadó erejű művészi szövegek létrejöttét.

Gyakoroltam azon az estén is, erősen koncentráltam, hogy minél kevésbé koncentráljak bármire, végül elfáradtam és lefeküdtem. Átdadtam magam az alvásnak is hívott tökéletes és természetes automatizmusnak, a tudat, és talán a tudattól független, oda csupán beszüremelő ismeretlen eredetű információk álmjátékának, lefeküdtem és mélyre merültem. Alig akartam felébredni, pedig kopogtak.

Kopogtak, aztán benyitottak. Gyerekkoromban megszoktam, hogy ha ott-hon vagyunk, nem zárkózunk be, biztonságban érezzük magunkat kulcsolás nélkül is, és most az albérletemben folytattam ezt a gyakorlatot. Valaki benyitott, illetve feltételezhető, hogy benyitott, mert az ajtókeretben megjelent az arca, és kérdezett valamit. Nem értettem, mivel félig még aludtam.

– Az engedély... jó helyen? ...hivatal... kérem... osztályvezető...

Motyogtam valamit, hogy nincs, itt nincs hivatal, ez lakás. (Lakás... Benyitni zaklatás – játszott félig alvó elmém a szavakkal.) Az arc zavarodottan imbolygott az ajtófélfá mellett, majd eltűnt.

Felkeltem, megmosakodtam, felöltöztem. Az előző napi készleteimből megőrződött túrós buktát reggeli gyanánt bekaptam, majd szemlét tartva a hűtőszekrényem polcai közt akadálytalan hömpölygő hideg légtömegeken, eldöntöttem, hogy vásárolni megyek. Kiléptem az ajtón, és majdnem fellöktem valakit.

– Bocsánat... Elnézést, hogy megállítom... Kérem, én az engedélyemet szeretném meghosszabbítani, és...

A tábla ereje?

– ...nem tudom, hova forduljak... Talán tud segíteni... Az életbenléti engedélyem...

– Életbenléti?

– Igen... Akarom mondani, építési... Rosszul mondtam? A lejárt építési engedélyemet szeretném meghosszabbítani.

Ó, hát nem én adom vissza a korhangulatot! Szó sincs róla. Ez a szegény ember, aki budai utcácskákon szaladgál, mert nem találja a Böszörményi utat, a Hivatalt, aztán betéved egy kertbe, észreveszi a kertben álló melléképület ajtaján a hivatalos táblát, bekopog, nincs válasz, benyit, és a földön, torna-

szivacson heverő borostás sráctól megkérdezi, hogy jó helyen jár-e... Aztán amikor kiküldik, ott toporog, mert a mágikus tábla nem ereszti... Ő adja vissza a korhangulatot!

A teljes felfordulás hangulatát, amelyben végre kezdem jól érezni magam.

– Arrafelé megyek, elkísérem... a Hivatalig! – nyomtam meg az utolsó szót, és elindultunk a férfival lefelé, a Böszörményi útra. A Szendi ároknál már láttam, hogy legutóbbi ténykedésem nyomai felszívódtak. „Ezek se voltak sokáig kinn”, néztem hült helyét a tüntetésre invitáló plakátoknak, amelyeket előző nap hoztam el a Jurtából, és ragasztgattam ki este, a sötétedés beálltakor a környék telefonfülkéinek oldalára.

Nincs is semmiféle különleges korszellem, és nincsenek korfigurák sem? Mindig minden ismétlődik, és az örület része az összes kor hétköznapijainak?

Másnap kiöltöttem, hogy levelet írok Hamvas özvegyének, Kemény Katalinnak, beszámolok neki a gondolataimról és terveimről, és... Nem is tudom. Szóval, beszámolok a gondolataimról és terveimről... (Igen... Nehéz bevallani: távolról és áttételesen, a feleségén keresztül, de mégis kapcsolódom a Nagy Szellem személyéhez.)

Egyre jobban éreztem magam, és az összképet a kósza felhősík zavarta csupán, amely újfent az egemre kúszott, igaz, ezúttal más irányból. Apadni kezdett a pénzkészletem – nem dolgoztam, még alkalmi munkákat se végeztem. A folyamat lassítására lemondtam az Albert Einstein Bizottság művészeti kurzusát, beszüntettem az újonnan megjelenő legális és féllegális könyvek és folyóiratok gáttalan vásárlását, de ezek a lépések is csak fékezést eredményeztek, és rövidesen belém markolt a gyomorszorító felismerés: fel kell mondanom az összkomfortos garázsomat.

Egyelőre azonban kitartottam. A napi tájékozódás lehetőségét, mint bennszülött-létminimumot nem vontam meg magamtól, így a Hazafias Népfőrdő lapjában, a Magyar Nemzetben, mely akkoriban már másképp gondolkodók más gondolatainak is helyet adott (apró betűvel és lassan adagolva), egyik reggel a túrós buktám fölött áthajolva azt olvastam, hogy a Vigília közölni kezdi Hamvas Béla *Értekezés a közigazgatásról* esszéjét. Folytatásokban, fél éven keresztül. „Új vadászat indul, hejhó”, kurjantottam, és nem tévedtem. A Vigília katolikus folyóirat még soha nem került ennyire célkeresztbe, mint azokban a hónapokban, villámgyors reakcióidővel kellett a megjelenések napján lecsapni rá az újságosoknál, de nekem sikerült, beszereztem az összes számot.

Beszereztem, elolvastam, és jót derültem Hamvas csalafintaságán, ahogy filologizálás ürügyén (ami ráadásul álfilológia) leleplezi a Hivatal igazi, siralmas, sokkoló, de így, leleplezve már mulattató arcát. Megőriztem, és hat hónap múltával egybefűztem a részeket – előkészítve a másodszeri olvasásra, ami jóval később esett meg.

Akkor, amikor szükségem volt rá.

4. Szabálytalan fejezet, amelyben Hamvasról szó sem esik. Vagy mégis?

A Stromfeld Aurél úton, ezen az indokolatlanul széles, egyik oldalán lombárnyékos, másikon napsütötte, hosszan és egyenesen, dombok között, de mégis bukkanók nélkül futó különös budai sugárúton, amely a hegyvidéki autósokat mindenkor arra csábítja, hogy kicsit erősebben odalépjenek a gázpedálra, az augusztus eleji verőfényben közeli úti célom felé bandukoltam. A kihalt autótút nyugalma elégedettségbe burkolta a tájat, terméskőből rakott kerítés mellett lépdeltem, amikor a kövek tövéhez fehér mellényes macska ült, és felfelé bámult. Kellemetlen, ha a színházba már csak az első sorba kapunk jegyet, és ha a lábakon túl egyébre is kíváncsiak vagyunk, fel kell szegni a fejünket. Követtem a tejfelfehér szőrös nyakvonalat – két villanypózna között a vezetéken mókus szaladt végig, aztán merész műfajváltással faágra vetődött és eltűnt.

Mivel a műsorkínálat nem hozott lázba, tévét nem tartottam, és nem is néztem akkoriban. Kivételt a Forma-1 futamai jelentettek, azon belül is leginkább a magyar nagydíj, amely éppen aznap, vasárnap került adásba, Bürök utcai garázsomból tehát a Tusnádi utcába tartottam, édesanyám lakására, ahol a megfelelő, Videoton Color márkájú vevőberendezés rendelkezésre állt. A női különítményt – édesanyámat, nagymamámat, nővéremet – teljes egzaltációban találtam.

„El akart vinni... Követelődzött, hogy menj velem, és körbejárt utánad szobárol szobára! Rajta voltál a listáján...” Vele menni? Lista? Milyen krampuszról beszélnek? „Dzsiptel jött, és hétfégi gyakorlatozásra vitt volna! Most ment el, nem találkozta velem a ház előtt? Nagydarab, kövér alezredes!”

Történelmi tanulmányaim során hallottam már, hogy hajdanán kötéllel fogták az újoncokat, de nem feltételeztem, hogy kötél helyett dzsippel, tehát technikai továbbfejlesztéssel, ám alapvetését tekintve mindmáig (időszámítá-sunk szerint 1988-ban is) használatban van a gyakorlat.

– Előzetes értesítés nélkül? Nem lehet... – Próbáltam kapaszkodót találni, visszakötni civil valóságomba. – Így nem lehet... Nem vagyok katona, nem tettem esküt.

– Az mindegy. Ha itt talál, elvitt volna – így anyám.

– Akin egyenruha van, az parancsol! Menni kell velem! – így nagyanyám.

– Kis hétfégi szórakozásra! Perverzión! – summázta a nővérem.

A futam után hazaballagtam Bürök utcai, húsz négyzetméteres menedék-házamba, ahová az ideiglenesség körvonalai közé – mert pénzem fogytával a bérlemény felmondásának szükségessége tényé rögzült – odaköltözött valami más, sokkal nyugtalanítóbb érzés.

Eltelt néhány hét, szeptembert írtunk, a filmklub esedékes vetítésére indultam az Alkotásba. A garázsajtómtól kocsifelhajtó ívelődött fel a kertkapuig, épp csak elindultam, amikor láttam, valaki kilép a házból, és a másik, rövidebb úton szintén a kapu felé tart. Középkorú férfi, észrevett, megállt, közben széles mosollyal nézett, olyan szélessel és hosszúval, amely már túlnyúlt, túlperdült az arcán, és várakozóan a feje felett imbolygott. Éreztem, hogy a lasszó rám kíván ejtődni, visszakoznom azonban már késő volt. Fellépdeltem, átadva magam az eseményeknek.

– Örülök, hogy találkoztunk – kezdte a férfi külön-külön megcuppantva minden egyes szavát. – Bár talán jobb lett volna, ha ez hamarabb bekövetkezik!
„Milyen ügyes voltam, hogy eddig elkerültem”, gondoltam. Szilvásiné nemcsak a garázst, hanem a családi ház télikertjét és padlását is piacra dobta, mind-mind garzonná minősítve át.

– Tegeződhetünk? – kérdezte Károly, akiről időközben a nevéen kívül azt is megtudtam, hogy a manzárdon lakik, a tulajék fölött. Igenlő válaszonnak szemmel láthatólag örült. – Hallottál az elődödről? Aki a sufniiban lakott előted... – Nemleges válaszom tovább pumpálta boldogságát. – Nem csodálom. Kellemetlen téma... A rendőrség vitte el!

Kezdenek a dolgok érdekessé válni.

– Nagyon szimpatikus fiú volt. Olyasforma, mint te! Sokat beszélgettem vele – Károly hangja elérzékenyült. – Istenről.

Ezen a ponton mondanom kellett volna valamit, és Károly várta, hogy mondjak, bátorítólag nézett, hunyorított is, és hosszú másodpercek teltek el. Láttam az arcvonásain, hogy megbocsátja hallgatásomat.

– Februárban Péter behívót kapott, amire egy nagyon szép levéllel válaszolt. Megmutatta nekem, beavatott ebbe a belső ügyébe, ami mélyen megtisztelő... Azt írta, hogy megtagadja a katonai szolgálatot. Nazarénus, akinek a hite nem engedi a fegyverfogást... Hallottál a nazarénusokról? Nem vonult be, a hadkiegészítő parancsnokság értesítette a rendőrséget, akik kijöttek és letartóztatták. – Károly derűjét a drámai fordulat se tudta kikezdeni. – Szilvásiék mondták is utána, hogy fiatal fiúnak többé nem adják ki a kislakást. Kislakásnak hívják a sufnit... Ehhez képezt, ugye, most itt vagy te... Tényleg, neked mi a véleményed a katonai szolgálatról?

– Valamikor beszélgethetünk róla – tértem ki a válasz elől.

Károly csillogó tekintettel bólintott. – Feltétlenül beszélünk kell! Bármikor nyitva áll az ajtóm előtted! – Közlekedési csomóponthoz értünk, a sűrűbb emberforgatag kötelékeket bontó hatására apellálva búcsút kezdeményeztem. Károly elfogadta, megszorította, és megtartólag, szelíden fogva tartva a kezem, mélyen a szemembe nézett. – Örömhírem van a számodra...

– Majd! – hebbentem pánikszerűen, és kitépve a mancsomat, búcsút intetem. Az emberi fejek szirtjei fölött még hallottam, ahogy mellúzásban siklik felém utolsó mondata: „Jehova tanúja vagyok...”

Az események innentől gyorsuló pályára álltak. Bejelentettem Szilvásinének, hogy elköltözöm, és a következő hónapban már nagymamám Nefejejcs utcai lakásában vártam sorsom jobbra vagy rosszabbra fordulását. A demokratizálás lomha tiltolijában lehetővé tették a katonai szolgálatot helyettesítő polgári szolgálatot, persze nem választható, hanem kérelmezhető formában, beadtam tehát a kérelmemet, és vártam.

Vártam a behívásomat a bizottsági meghallgatásra, ahol lelkiismereti okaimat vette vizsgálat alá a félkatonai-félcivil zsűri, vártam a hadkiegészítő parancsnok döntését, mivel értő kezekkel hozzá testálták a döntéshozatalt, vártam, hogy fellebbezésemet első fokon elbírálja a Pesti Központi Kerületi Bíróság, aztán vártam, hogy másodfokon ítékezzen a Fővárosi Bíróság.

A pereket elveszítve – naiv bizalmam a meggyőződéselem érvényesítésében, ami első fokon még jellemzett, átcsapott a túlsó végletbe, pesszimizmusba, és

a másodfokra el se mentem –, tudtam, hogy rövidesen behívót kapok. Nem volt mire várni, a Nefelejcs utcából naponta nyargaltam át a Tusnádiba kora délutánonként, mert tapasztaltból tudtam, hogy Radu, az Erdélyből áttelepült félig magyar, félig román postás akkor ér a házunkhoz, és meg kellett előzőnem, hogy katonai irat, netán behívó landoljon édesanyám kezébe. Sorsom feletti aggodalma előérzetem szerint teljes kétségbeesésbe kergette volna.

A Tusnádi utcai társasház kapubejárójánál drótüveg választja el a lépcsőházat a külvilágtól, az üveg torzít, átpillantva csak kontúrokat és foltokat látni. Most is csupán a zöld kabát közeledtét láttam... Pedig már indultam volna, mert a postaládát üresen találtam. Csöngetését megelőzve, kinyitottam a kaput, Radu, az örökké jó kedélyű kézbesítő a felismerhetetlenségig elváltozva, gyásszal leforrázva és a feloldozó megbocsátás gesztusa után kapkodó arcrezdülésekkel tekintett rám.

– Részvétem – szólt, és átadta a behívóparancsot. – Ide és ide kérek egy aláírást!

5. Már a jövő sem a régi

Ott kezdődnek a bajok, amikor nem tudsz aludni. Nem tudsz hazudni, már magadnak se. A kirakat, amelyet önmagadnak építettél önmagadról, díszítettél és pucolgattál, szétesik... A mögéje préselt valóság dühödt áporodottsággal robban elő.

„Élj a pillanatban...” Igen, az illanóba kapaszkodtam én is, mivel a jövő csak fenyegető árnyakat sodort felém. A rossz előérzetek, kellemetlen gondolatok félresóprése, álmodozás, tervezetés és apró örömök szürcsölése kínált megnyugvást, ideig-óráig, egyre szűkebben mérve.

Megoldatlan élethelyzetem:

- be kéne vonulnom katonának, ha nem teszem, letartóztathatnak;
- anyagi kiszolgáltatottságom, napi szintű pénztelenségem;
- kialakulatlan jövőképem, ambíciók és elképzelések hiánya, nem érdekel semmi, az összes felmerülő munkalehetőség rabszolgaság számomra;
- szűzességem elveszítettségem, testi önmagam vállalhatatlansága;
- metafizikai kétségbeesésem, nem tudom, mi a fenét keresek a világban a megfelelési kényszerek szövevényével tetézve túlnyomást értelt, és szét-feszítette látszatnyugalmat.

Pánik: minden pillanattal meg kell küzdened, hogy túlélj. Vágyakozás sírnivalóan egyszerű, nyugodt, könnyed percek után: utcán sétálni úgy, hogy nem szorongsz, derűs vagy, süt rád nap... És a vágy beteljesíthetetlenségének érzete és tudata, a teljes kilátástalanság, hogy ez nem köszön rád soha, SOHA TÖBBÉ, mert képtelen lettél rá, mert valami elállítódott benned.

Szóval nem tudtam aludni, az elmém leállíthatatlanul pörgő malomkerékként őrlődött mindazon, amit korábban elhessentett. Mikor már végletekig feszítve testet és idegrendszert ájulásszerű fáradtságba zuhantam, azt álmodtam, hogy nem tudok aludni... Megdöbrentem, hogy a testem felett elveszett az uralmam... aminek „magától” kéne működnie, az is „elromlott”... a légzésem kihagy... szívverésem megáll... nyálam gáttalan csorog... A koncentrált önfigyelés tartja (egy ponton túl már) sokkban és sakkban a szervezetet, produkál tüneteket, amitől még nagyobb baj-érzet száll a pánikolóra. A baj-érzet testi tüneteket kelt, az még nagyobb ijedelmet, az még véresebb reakciókat... ördögi kör!

A patás-hatás felismerése az első kicsi fejkidugás a helyzetből. Mert a fent írtak persze mind utólagos analízis: a pánikban levés, mikor iszod a levét, nem segít ilyen kanalakkal: nem tudod az okát, nem látod a megoldását – ez az igazi bemutatkozó arc! Az okok szövevényessége miatt vész el a felismerhetőség, sok arc kopírozódik egymásra, szétesnek, kontúrt veszítenek... Marad a szervezet és az idegrendszer iránytalan vészreakciója... amikor csak annyit tudsz kinyögni, „nem tudom, mi van velem”... vagy a hipochonder szent meggyőződésével infarktusra, esetleg agydaganatra gyanakodsz!

Amikor már tudod (sejted) az okokat, vár rád a beláthatatlanul hosszú munka, dolgozni a gondolatköreiden, negatív, önsokkoló (önvádoló, hibáztató, aggódó) futamokról pozitív körökre állni át, miközben benne, fejbűbig merülve, többnyire súlyosan cselekvésképtelen állapotban a megoldáson (egészen prózaian: az életed újjáépítésén) is kőműveskedned kell. Anélkül ugyanis a gondolataid csak üres mantrák maradnak.

A pánikról ugyanolyan nehéz szólni, mint a gyönyörről. Nem feltétlenül, mert intim vagy kellemetlen téma, SZAVAINK nincsenek hozzá, se szavaink, se megfelelő hasonlataink. Az orgazmus megfoghatatlan, szétáradó testi boldogságát hogyan meséled el valakinek, aki nem élte át soha? Nem tapasztalta zsigerileg? Gyönyör, amely kiszolgáltatottá tesz, amely már túlnyújtózik az éne-den... A pánik is ilyen, csak a másik végletben, kiszolgáltatottá tesz, elveszejt, tökéletesen elnyel... Megfoghatatlan, rád áradó, rád záródó halálos kín. A pánik a negatív orgazmus.

Az önbizalmam odáig rombolódott, hogy féltem utcára menni: mi lesz, ha járdáról kell lelépnem... aztán fellépnem... el fogok botlani... Mi lesz, ha rosszul leszek... Mi lesz, ha vérezni kezdek? (Az idegességtől néhányszor tényleg eleredt az orrom vére.) Mi lesz, ha eltévedek? Mi lesz, ha kérdeznek valamit, és nem tudok válaszolni? Mi lesz, ha észreveszik szörnyű állapotomat? Ha nyilvánosan megszégyenülök? Ha kontrollálhatatlan, extrém cselekedetre ragadtatom magam? Hiszen zombivá, farkasemberré változtam... (A Nefelejcs utcai lakás fürdőszobájában tükörbe nézve egyszer farkasember-arcot láttam visszaneézni.)

A pánik rohamszerű sokkjaival öngyilkosságig hajszolhat, de a szünet órái vagy napjai sem könnyedebbek, mert hosszú árnyéka, a szorongás örömtelenné tarol. Nem találtam töltekezést semmiben, csak vegetáltam, mint akit „lekapsoltak”, semmilyen máskor pozitív érzet vagy gondolat nem bírt életkedvet pumpálni belém. Ha hosszas erőfeszítéssel utcára duráltam magam, ügyet intézni (minden üggyé vált! már csak ügyeket láttam magam körül!), kóvályogtam, nem éreztem, hogy talajt fogna a lábam, szilárdan állnék ott, ahol vagyok. Erről ez érzetről szólhat eredetileg a mondás, hogy „kicsúszott a talaj a lába alól”.

Próbáltam könyveket venni kézbe, olvasni, de hiába futott a szemem becsületesen a betűsorokon, hiába mondta fel a belső hangom a szöveget, gondolataim párhuzamosan, elnyomva a kívülről jövő információt, az állapotom felett siránkoztak. A panasz és félelem hangja uralma alatt tartott, és ha ekkor idegnyugtatót, szedatív gyógyszert kapok, meggyőződésemmel, rám kattant volna a bilincs. A szerotonin-pótlás hatása olyan, mint amikor a fuldoklóhoz motorcsónakkal odavágtatunk, mentőövet gyűrünk a hóna alá, nehogy elsüllyedjen, közben kalapáccsal eltörjük kezét-lábát (hiszen kapálózik! növeli megfulladásának a veszélyét!), amikor pedig tönkrevágtuk a testrészeit, amelyekkel esetleg úszhatna is, jól végezvén dolgunkat, hátrahagyjuk. Hajtsák a hullámok, amerre akarják.

Egyetlen szem altatót nyeltem le, a Netal-démon („nem tudok aludni”) letörésére, és bár ez semmit nem oldott meg, csupán az általam támasztott félelem (ezernyi közül az egyik!) hamis mindenhatóságát leplezte le, mégiscsak haladékot nyertem. További szenvedésre, és a szenvedés okainak a feltárására.

Az idegrendszer és a tudat válsága gyengeségbe, kiszolgáltatottságba sodorhat, beteg lettem, és megérintett az elmúlás szele. Testi tehetetlenségre kárhoztatva, sokáig ágyban fekvé észrevettem, hogy az érzékszerveim kiéleződnek. Különösen a hallásom – olyan érzékennyé váltam a hangokra, apró zajokra, mint még soha. Hallottam az emberi civilizáció által felhalmozott elektromos eszközök szörnyű garmadájának egyébként füllel alig fogható

üzemzaját, a magas frekvenciájú sípolás-csipogás-rezgés egybemosódó moráját, amellyel – észre sem véve, öntudatlanul – körbeburkoljuk és leárvényeljük magunkat, hallottam a távoli, falakon, tereken túli beszélgetéseket, normál beszédhangon folyó emberi társalgásokat is, amelyek talán 25 vagy 50 méterre zajlottak, de mintha egyenesen a fülembe irányultak volna. Véletlen, hogy a magyar nyelvben a hallás és a halál szavak annyira hasonlóak? A halállal jutunk el az abszolút halláshoz?

Nem a tied, semmi nem a tied. Az anyagi mulandóság viszonylag könnyen belátható, tárgyainkat és a testünket is csak használjuk, átmenetileg és kölcsönvéve. Sárból gyúrt test – nem szimbolikusan érvényes, hanem szó szerint, az anyag megtapasztalható formációi, a legalacsonyabb szintek is (szintkülönbségek csak a mi képzetünkben léteznek), elemi építőköveiket tekintve azonosak velünk, a testünkkel. Az állandó cirkulációban a testem csak állomás, és ez amennyire degradatív, végső soron legalább annyira megnyugtató gondolat. A szellemi önazonosság illúziójától már nehezebb megválni, gondolatainkat leglényegünkből fakadónak érezzük, személyiségünk építőköveinek. De még a szellem is (szellemi belátással!) elereszthető... Minden lehetséges emberi gondolatot számlálhatatlan sokszor elgondoltak már, ahogy az érzéseinket is átélték. Mi hát, ami csak az „enyém”, amivel azonosulhatok? A sorsom? Hiszen az is csupán adottságok és feladatok élethelyzeteken keresztülfutó, és így kirajzolódó lenyomata... Ugyanúgy a Végtelen Könyvtár állománybélyegzőjét hordozza... Sorsom sem az enyém – de nekem kell megoldanom. Félreismer-nem, kisiklatnom, eltagadnom, illetve felismernem, elfogadnom, és jól vagy kevésbé jól beteljesítenem. Nincs rejtvény, nincs rejtvényfejtő, csupán maga a rejtvényfejtés. Függvényében létezem. Sikerültsége vagyok: én.

Próbáltam ismét könyvet venni a kezembe, és ki tudja, miért, az évekkel korábban összefűzött lapok kerültek elélem. Bár tudatom előterében a szokásos aggodalom zakatolt, az olvasott szöveg magához rántott. Arról beszélt, vagyis értekezett, ami kínjaimat, fenyegetettségerzetemet valós gyökérként táplálta: a közösségre rátelepülő bürokráciáról, amely hatalmat nyer és megkínozza az egyedeket. A struktúra megértése, ha nem is felszabadítóan, de valamelyest megnyugtatóan hatott, az új optika kimozdított a magamra hagyatottság és értelmetlenség gettójából.

Az ember mindig azt hiszi, hogy vele történnek a dolgok, a borzalmak, amelyek szenvedtetik. (Öntudatlan ósállapot: én vagyok a világ közepe, mindig minden velem történik, rám vonatkozik.) Észhez térülhet, ha tapasztalja – ha csak icike-picike rés hasad az önmagába, kínjába zártságán, és kikukkanthat –, hogy ugyanazon szörnyűségek mással is megtörténtek már, mert nem valakivel – pláne egyvalakivel – történnek a dolgok, hanem mindig és mindenkor mindenkivel, az állapotot pedig, akár szörnyűséges, akár nem, mi teremtjük és húzzuk magunkra, amikor elvesztjük a rálátás (kívülállás) optikáját. Vagyis a humorunkat.

Amíg az ember mindennap képes kacagni önfeledten magán és a világon, nem eshet pánikba. Szabadság: nem tervezed a jövőt, csak jelen vagy, megfigyelsz, észlelsz... És derülsz a tévedéseken és összetévesztéseken.

A tervezés mindig az aggódás csíráját hurcolja. Mi lesz, ha hiba csúszik a számításomba, ha nem érem el a célot? Távcsővel jövőbe fürkészni, egyetlen

pontra fixálódni – ha jól belegondolunk, eszelős vállalkozás. Szűk-látó-körűség. Ha a jövőt csak megengeded... A folyón folyásirány szerint haladva, lágy kormányzással tág torkolatvizek felé... Ez a szabadság.

A 6-os villamossal mentem ügyintézni, létfenntartási kelléket beszerezni, esetleg az Alba Kör* soros gyűlésére, a Margit hídon haladtunk át, és a lenyugvó nap aranycsíkot húzott a Dunára. Szép... Milyen szép... Hirtelen felocsúdtam. Hónapok óta először kommentálta a belső hangom valamire, ösztönösen, hogy „szép”!

Három-négy hónap telt el, a Nefelejcs utcában voltam ismét, egyedül, bespalettázott félhomályban. Még egyszer végiggondoltam, mit fogok mondani, kortyoltam a kitöltött borból, felemeltem a fekete bakelit telefonkagylót, és tárcsáztam a hadkiegészítő parancsnokságot. Dr. Hódos vette fel. Mindketten meglepődtünk. Az ügyemet nem tekintem lezártnak, alkotmányjogi panaszt nyújtok be, közöltem. Alkotmánybírótság... Alternatív varázsszóként hatott ez akkoriban; a lehetőség, hogy magánszemély panasszal forduljon a testülethez, még élt, de a panasz semmilyen halasztó hatállyal nem hatott az ügyére... De mégis, a szó!... Hódos nyájasan magyarázkodni kezdett: meg lehet ezt másképp is oldani... Adjak be újabb kérelmet, sima kérelmet polgári szolgálatra, és engedélyezni fogják. „Kérelmet? Már beadtam, kedves Hódos úr, de minden fórumon elutasítottak... Nem tudok semmilyen jogszabályi helyről, mely lehetővé tenné újabb kérelmet...” „Nem írja jogszabály, de nem is zárja ki...”

Ilyen egyszerű lenne? Nyuszika vidáman ugrabugrál az erdőben, Medve fejszoválvá nézi... „Nyuszika, miért van neked ilyen jó kedved?” „Miért ne lenne?” Medve papírt vesz elő, ellenőrzi. „Azért, Nyuszi, mert rajta vagy a listán.” „Listán...? Milyen listán?” „Azoknak a listáján, akiket a Farkassal holnap meg fogunk enni.” „És... Izé... Nem lehetne engem a listáról kihúzni?” „Kihúzni? Hmmm... De.”

Három év és különféle ráhatások végigzongorázása után kihúztak a listáról.

Melléktörténet: Nyuszika vidáman ugrabugrál az erdőben, Medve megállítja. „Nyuszika, képzel, összevesztem a Farkassal!” „Tényleg? Miért?” „Csúnyán beszélt velem... Annyira, hogy nem ebédelek vele többé! Mit szólnátok hozzá, ha hozzátok ugranék be néha... Amikor Szarvassal és Mókussal kajáltok... Fűvecskét, répát, mogyorót...” „Hozzánk? Persze, miért is ne...” „De jó, de jó! Akkor holnap délben jövök! Viszlát!” „Oké, viszlát... Várj csak, Medve! Tessék, itt egy répa uzsonnára!” „Répa, nekem?! Jaj, Nyuszika, de hát én húst eszem!”

Igen, néhány hónappal később Hódos Jenő jelentkezett az Alba Körbe. Be is léphetett volna, ha nem ismerjük.

(Mellék melléke: Nyuszika vidáman ugrabugrál az erdőben, a Farkas megállítja. „Nyuszi, igaz, hogy a Medve mostanság veletek répázik?” „Persze!” „Tényleg? Eszem megáll... Bármit el tudtam volna róla képzelni, de ezt nem...” „Pedig igaz! Csak...” „Csak?” „Nem velünk, és nem répát! De a többi stimmel!”)

* Az Alba Kör 1990 és 2004 között működött, és elsősorban erőszakmentességet hirdető békemozgalomként és független érdekvédelmi (katonai szolgálatot megtagadó, polgári szolgálatot vállaló fiatalokat képviselő) szervezetként vált ismertté.

6. Az ember, aki ott volt

– Felejteni tanuló – válaszolta dédapám, amikor nyugdíjazása után egykorú és fiatalabb ismerősei, kollégái a padnál megállva tapintatosan érdeklődtek, min elmelkedik órákon át a parton. – Felejteni tanuló, hogy emlékezhessek.

Az idő sok mindent összehord, egybetorlaszt, majd szétszítál.

Volt a válaszban persze fintor is, fintor a sorsnak, amely arra kárhoztat – 70-80 földi év megélése után szinte óhatatlanul –, hogy elfelejtsünk ezt-azt, neveket, dátumokat... Esetleg történéseket... Hordalékot, amely alig érint szemléletet, értékrendet és leszűrt tanulságokat. Volt a válaszban aztán történeti időszerűség is – mondhatnám, hordalék-determináltság –, 1958-at írt a naptár, és a mesterségesen önmagára idézett azonnali amnézia állapotába merült alá épp egy egész társadalom. Végül volt – talán leginkább az volt – személyes érintettség, egy munkával telt és elismeréssel alig jutalmazott élet nem hánytorgatott, de olthatatlan keserűsége. A műegyetemi tanműhely vezetője, aki a mérnökök, Zipernowsky, Bánki, Csonka mellett részt vett számos találmány szerkezeti megvalósításában, továbbfejlesztésében, aki szerepelt a „stáb” tagjaként számtalan csoportképen, a nevét azonban soha sehol egyetleneszer nem írták le. Az ember, aki ott volt, de akinek ottlétét csak a személyes emlékezet őrzi – egyre kevesebbekben.

„Felejteni tanuló, hogy emlékezhessek.” Vajon mihez volt érdemes minden tül visszahajolni? A felejtethőségek köde mögött mi fénylett? Sokszor megfogalmazódott bennem a kérdés, amikor családi anekdotázások során felidéztek a szavakat, és arra jutottam – visszavonatkoztatva dédapámra, de általánosítva is –, hogy a hangulat. A hangulatok maradnak meg a legmélyebben bennünk, azok a megmagyarázhatatlan, sokszor banális boldogság-pillanatok, amelyeket az égiek többnyire gyermek- és fiatalkorunkra porcióznak ki, és amelyek kapcsolódásaikat veszítve és az időből kiszakadva, varázslatos gyönyökké alakulva őrződnek végül a lelkünkben.

Talán a hagyományok folytatása okán – utólag mindenképp ezt gondolom – kerestem menedéket én is a tónál sok-sok évvel ezelőtt, válságos lelkiállapotomban. Kiültem a partjára, fejemben úzhetetlen gondok halmazával, ültem, bár olyan nyugtalanságban, hogy a fenekemen alig bírtam maradni... Legszívesebben szaladtam volna kifelé a világból. Itt ült dédapám, nézte ő is a vadkacsákat, kisgyereket babakocsiban tologató elégedett nőket, újságolvasásba temetkező, vasalt nadrágos urakat, hattyúkat motyogva etető vénkisasszonyokat, mondogattam magamban, ám hiába konstatáltam megannyi múlhatatlan látnivalót, nem sikerült a figyelmemet elterelni, nyűgeimet – ha csak percre is – letenni. „Milyen nehéz kiszakadni... a hordalékból, igen, tudom, hogy az, de mégis... ez az, ami meghatároz... meghatározza most az életemet... letehetetlen... vagyis igen, azt is tudom, hogy letehető, a zongorát is, amit a másodikra cipelünk, letehetjük az elsón, meg lehet pihenni... de mit csináljak, nem megy! ...most is próbálom, de nem megy!” Így sopánkodtam, és pattantam is fel, hogy búcsút vegyek a Feneketlentől, amely feneketlen gondjaimból nem hajlandó átvállalni, amikor véletlenül észrevettem valamit, vagyis valakit, nem olyan messze tőlem, piros padon ülve.

Fiatalember volt, körülbelül velem egyidős, a kezében Rubik-kockával. Me-reven ült, szinte görcsbe rándult, előrehajló testtartással, és csak a kezei jártak,

de azok rémületes sebességgel. Néhány másodperc alatt a kocka összes oldala egységes színt öltött. A fiatalember viselkedése most vált csak igazán különössé. Felemelte a fejét, billegtette, forgatta – mintha nézelődne jobbra-balra, pedig nem, a szeme csukva, vagyis nyitva, de nem, már megint csukva! –, azt hittem, transzba esett, de hamar rájöttem, hogy csak a figyelmét igyekszik elterelni. Szétszórni, miközben jár a keze, és kutyulja, forgatja – vissza, a rendezetlenségbe! – a kockát. Szemmel láthatólag küszködött: a nem odafigyelés és nem emlékezés gyenge pontjai lehettek a fiatalembernek... Bizony, jó lenne elfelejteni az ujjak mozgását, ahogy tekernek, ahogy mozgásukban magukban hordozzák, inverz módon, a kocka kirakásának legrövidebb útját! Jó lenne elfelejteni az aznmód, vagyis tulajdonképpen észre se venni, hogy mit művelnek az ujjak...

Mit művel az ember... Mit a sors... Szédelegve, de egyúttal kijózanodottan indultam el a parkból hazafelé, a murva halkan csikorgott a lépteim alatt. Előttem néhány méterrel hetven körüli, bottal járó férfi haladt, két másik, padon ülő hófehér hajú úriember pedig az ösvény forgalmát figyelte szakértői tárgyilagossággal.

– Én ugyan nem veszek pótlábat a kezembe – csóválta a fejét egyikük ki-mérten, meg se várva, hogy a botos hallótávolságon kívül kerüljön. – Aki egyszer elkezd, nem tudja letenni!

– Ezek a mai fiatalok rém rozogák – tette hozzá a másik, kilencven körülinek tűnő sporttárs.

Hazaérve kihúztam az öreg komód legalsó fiókját, megkerestem a régi fotóalbumot. A fényképfelvételek a Lloyd Repülőgép- és Motorgyár szerelőcsarnokában és a Királyi József Múgyetem tanműhelyében készültek. És igen, itt áll Zipernowsky Károly, jellegzetes bajuszával... Itt pedig dédapám, Simon Imre, a műhelyvezetői köpenyében... Körülöttük pedig sokan mások. Sokan, névtelenek, akik mind ott voltak.

7. Ez most már teljesen szabálytalan, kérem figyelmen kívül hagyni

Semmi sem ugyanúgy, de egy meglassult,
esti trillákkal fodrozott madárdalnyi különbséggel megismétlődik.
Eldöntheted, rólad szól-e az ének.

Követed az ösvényt – vagy az ösvény nyújtózik eléd ezúttal is? –,
a házhoz érsz, fák dereka mögül fél homlokzat kukucskál ki. Idegenül ismerős,
kopottas, zezzugos szegletek.

A kapuja zárva.

A hosszan nyitva tartott kaput is beteszik egyszer, behajtják és elreteszelik.
Nem jött, aki beléphetett volna?

„Ott vagyok – gondolod –, egyedül. Ezért húztam magamra az ajtót.”
És mintha a gondolat kettészelné az embert, benn bóbiskolsz a búbos padkáján,
és kinn ácsorogsz a kerítés előtt,

száguldó felhők alatt. Gazda és vándor.

A bú szívedig mar... Nyúzza, húzza... Magadat fájod, a bentit,
aki zörgetésre sem moccan.

„Lelkem rajta”, súgod, és a kanyargó útra lépsz, rengetegen át
szántóföldekig visz. „Hogyhogy titeket nem hajigáltak vissza?”, kérded
a lepottyant csillagoktól, melyek

szétgurult nyaklánc-gyémántokként hevernek a sáros göröngyökön.
„Éppen fordítva? A fénylőbb, keményebb és mivesebb testek keverednek
végül a csorbák, kényesek és kihunytak közé?”

Lehajolsz, felcsippentesz egyet. Fejed fölé emeled; tündököl, ragyog.

Benn, a házban összerendezsz:

„Érkezett valaki?”

Tartalom

I. A Könyv, Amely Nem Engedte Magát Ellopni	1
II. A Rajongó.	4
III. Tutu bácsi és az ágyneműtartó	6
IV. Lappangó kiadványok nyomában.	8
V. Ne bízzuk a gondolatainkat a feleségünkre.	10
VI. Paradicsom	13
VII. Szabálytalan fejezet, melyben élek a gyanúperrel, hogy...	15

(Belső vonulat)

1. A mákony.	18
2. Újabb fejezet az abszurdból	20
3. Értekezés a közigazgatásról	22
4. Szabálytalan fejezet, amelyben Hamvasról szó sem esik. Vagy mégis?	25
5. Már a jövő sem a régi.	28
6. Az ember, aki ott volt.	32
7. Ez most már teljesen szabálytalan, kérem figyelmen kívül hagyni	34

„Ne légy az igazság kortársa”, mondta valaki. „Fájdalomból is épülhet szépség, de csak szobor-szép, élet-szép soha”, fűzte hozzá. „Ami szép, az fájni is fog”, hacsak nem... „Hacsak valami közbe nem jön, paprikás csirke és galuska”, ezt akár márványba is lehetne vésni. „Nem az idővel bánunk rosszul, hanem az időközökkel”, jegyezte meg időközben. „Van még valami a szereteten túl is, amit nem tudunk se megfogalmazni, se megélni, mert nagyon távolról kapcsolódik hozzánk. Ha Istennek hívjuk, sajnos azzal se jutunk közelebb”, fejtegette, és hívta. „Kicsöng... Még várok, hátha bekapcsol az üzenetörjítő!”, dűnnyögte, és nem tudni, botlott-e a nyelve, vagy sasszézott. „A megnevezések csapdájába estünk, és szédelgünk a tágasságtól”, rögtönözte, aztán le is írta. „A végtelen egyszerűség oda-sújt az egyszeri bonyolultra...”, megfigyelői megállapítás, bár ilyen, hogy megfigyelő, itt nincs. Vagyis nem figyelhető meg. „Leüsselek, vagy hívjunk szakembert?”, igen, ott, a forrponton, ha nem is kínál mindig opcióit. „A jogosnak tűnő indulat is jóvátehetetlen bűnökhoz vezet”, vallotta, és hozzátette:

„A gyilkosokra marad az áldozatok emlékének ápolása.” Helyileg, nekünk címezve, mintha... „Ez nem az alagút vége, hanem felkapcsolták a villanyt”, áldott gondoskodás. „Mondataim nagy részét a feleségtől loptam”, látszólag mellékesen, de büszkén. „Krisztul a kép, Krisztul a tekintet”, aztán „Nem, fordítva!”, helyesbíti gyorsan, majd „Persze, tudom, úgy sem...”, de nem figyel már rá senki. „A digitális szűz szociális orgazmusa” és „Témavezetés az ágy alól”, ezeket eredetileg címnek szánta, ám aztán... „Összekevered mások összekeveréseit a sajátoddal”, félálomban, amikor mozaikozik az agy. „Lelkileg cirmos”, villan be, ahogy az asszonyában gyönyörködik, aztán rádöbbenve a szavak valóság-butítására... „Talán az ahogy? Abban még csörgedezik mentség?” Vissza, vissza, vissza... „Jó? Vagy rossz? Vagy: mindegy?” A mindegy a legvégső varázsszó, pedig a legelsőnek kéne lennie. „Fuszekli”, suttogja megrendülten. „Jaj, miket mondok! Inkább nem is folytatom...”, fakadt ki, és akkor, úgy, aztán később, másképp, valóban nem folytatta. „Ne légy a hazugság kortársa.”

Napkút Kiadó Kft.
1043 Budapest, Tavasz u. 4.
Telefon: (1) 225-3474
Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence
ISSN 1787-6877
ISBN 978 963 263 633 7